Συλλογή της Νομολογίας

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ
MICHAL BOBEK
της 17ης Ιουνίου 2021 [1]

Υπόθεση C-55/20

Ministerstwo Sprawiedliwości
παρισταμένων των:
Pierwszy Zastępca Prokuratora Generalnego, Prokurator Krajowy,
Rzecznik Dyscyplinarny Izby Adwokackiej w Warszawie

[Αίτηση του Sąd Dyscyplinarny Izby Adwokackiej w Warszawie
(πειθαρχικού συμβουλίου του δικηγορικού συλλόγου Βαρσοβίας, Πολωνία)
για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως]

«Προδικαστική παραπομπή – Ελεύθερη παροχή νομικών συμβουλών – Πειθαρχική διαδικασία κατά δικηγόρου – Πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 2006/123/ΕΚ και της οδηγίας 98/5/ΕΚ, αντιστοίχως – Δυνατότητα εφαρμογής της οδηγίας 2006/123/ΕΚ σε πειθαρχικές διαδικασίες – Συστήματα χορήγησης άδειας – Έννοια του όρου "δικαστήριο" – Πειθαρχικό συμβούλιο τοπικού δικηγορικού συλλόγου συγκροτούμενο από μη επαγγελματίες δικαστές – Άρθρο 47 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων και άρθρο 19, παράγραφος 1, ΣΕΕ – Εξουσίες των κατώτερων δικαστηρίων σε περίπτωση κατά την οποία ανώτερο εθνικό δικαστήριο δεν είναι ανεξάρτητο»

I. Εισαγωγή

1. Τον Ιούλιο του 2017, ο Prokurator Krajowy – Pierwszy Zastępca Prokuratora Generalnego (εθνικός Γενικός Εισαγγελέας – πρώτος γενικός αντεισαγγελέας, στο εξής: εθνικός Γενικός Εισαγγελέας) ζήτησε από τον Rzecznik Dyscyplinarny Izby Adwokackiej w Warszawie (υπεύθυνο πειθαρχικών διαδικασιών του δικηγορικού συλλόγου Βαρσοβίας, Πολωνία, στο εξής: υπεύθυνος πειθαρχικών διαδικασιών του δικηγορικού συλλόγου Βαρσοβίας ή υπεύθυνος πειθαρχικών διαδικασιών) να κινήσει πειθαρχική διαδικασία κατά του δικηγόρου του πρώην προέδρου του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου Donald Tusk. Κατά τον εθνικό Γενικό Εισαγγελέα, οι δηλώσεις στις οποίες προέβη δημοσίως ο εν λόγω δικηγόρος σχετικά με το ενδεχόμενο απαγγελίας κατηγορίας εις βάρος του πελάτη του για τη διάπραξη ποινικού αδικήματος συνιστούν την αξιόποινη πράξη της απειλής και στοιχειοθετούν πειθαρχική παράβαση. Δύο φορές, ο υπεύθυνος πειθαρχικών διαδικασιών είτε αρνήθηκε να κινήσει την οικεία διαδικασία είτε αποφάσισε να την περατώσει. Το Sąd Dyscyplinarny Izby Adwokackiej w Warszawie (πειθαρχικό συμβούλιο του δικηγορικού συλλόγου Βαρσοβίας, Πολωνία, στο εξής: πειθαρχικό συμβούλιο), κατόπιν προσφυγής ασκηθείσας από τον εθνικό Γενικό Εισαγγελέα ή τον Υπουργό Δικαιοσύνης, ακύρωσε τις διατάξεις αυτές και ανέπεμψε την υπόθεση στον υπεύθυνο πειθαρχικών διαδικασιών.

[1] Γλώσσα του πρωτοτύπου: η αγγλική.

2. Η υπό κρίση αίτηση προδικαστικής αποφάσεως υποβλήθηκε στο πλαίσιο τρίτου «γύρου» της διαδικασίας αυτής, σε στάδιο κατά το οποίο το πειθαρχικό συμβούλιο, κατόπιν προσφυγής που άσκησαν εκ νέου ο εθνικός Γενικός Εισαγγελέας και ο Υπουργός Δικαιοσύνης, εξετάζει την απόφαση του υπευθύνου πειθαρχικών διαδικασιών να περατώσει εκ νέου την πειθαρχική διαδικασία κατά του εν λόγω δικηγόρου, θέτοντας την υπόθεση στο αρχείο. Το αιτούν δικαστήριο ζητεί να διευκρινιστεί αν η οδηγία 2006/123/ΕΚ (στο εξής: οδηγία περί των υπηρεσιών) [2] και το άρθρο 47 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (στο εξής: Χάρτης) έχουν εφαρμογή σε πειθαρχική διαδικασία που εκκρεμεί ενώπιόν του. Εντούτοις, φαίνεται ότι η ουσία του ζητήματος του οποίου έχει επιληφθεί το αιτούν δικαστήριο είναι άλλη: ποιες συγκεκριμένες συνέπειες, από δικονομική άποψη, μπορεί το αιτούν δικαστήριο να συναγάγει από την απόφαση του Δικαστηρίου στην υπόθεση A. K. κ.λπ. [3], λαμβανομένου υπόψη ότι κατά της αποφάσεώς του δύναται στη συνέχεια να ασκηθεί αναίρεση ενώπιον του Izba Dyscyplinarna Sądu Najwyższego (πειθαρχικού τμήματος του Ανωτάτου Δικαστηρίου, Πολωνία); Πώς μπορεί το δικαστήριο αυτό να διασφαλίσει, ειδικά και συγκεκριμένα, τη συμμόρφωση με το δίκαιο της Ένωσης;

II. Το νομικό πλαίσιο

A. Το δίκαιο της Ένωσης

1. Η οδηγία περί των υπηρεσιών

3. Στην αιτιολογική σκέψη 33 της οδηγίας περί των υπηρεσιών επισημαίνεται ότι «[ο]ι υπηρεσίες που διέπονται από την παρούσα οδηγία αφορούν ευρύ φάσμα δραστηριοτήτων που μεταβάλλονται διαρκώς […]. Διέπονται επίσης από την παρούσα οδηγία οι υπηρεσίες που παρέχονται τόσο σε επιχειρήσεις όσο και σε καταναλωτές, όπως είναι οι υπηρεσίες νομικών ή φορολογικών συμβούλων […]».

4. Κατά την αιτιολογική σκέψη 39, «[η] έννοια του “συστήματος χορήγησης άδειας” θα πρέπει να καλύπτει, μεταξύ άλλων, τις διοικητικές διαδικασίες βάσει των οποίων χορηγούνται άδειες, εγκρίσεις ή παραχωρήσεις, καθώς επίσης και την υποχρέωση του προσώπου που επιθυμεί να ασκήσει τη δραστηριότητα να γίνει μέλος επαγγελματικού οργάνου ή να εγγραφεί σε σχετικό μητρώο ή βάση δεδομένων, να διοριστεί επίσημα σε κάποιο όργανο ή να αποκτήσει επαγγελματική κάρτα που να πιστοποιεί την ιδιότητά του ως μέλους συγκεκριμένου επαγγελματικού κλάδου […]».

5. Το άρθρο 1, παράγραφος 5, της οδηγίας περί των υπηρεσιών ορίζει τα εξής:

«Η παρούσα οδηγία δεν θίγει τους κανόνες ποινικού δικαίου των κρατών μελών. Ωστόσο, τα κράτη μέλη δεν επιτρέπεται να περιορίζουν την ελευθερία παροχής υπηρεσιών εφαρμόζοντας διατάξεις ποινικού δικαίου οι οποίες ρυθμίζουν ειδικά ή επηρεάζουν την πρόσβαση σε δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών ή την άσκησή τους, κατά παρέκκλιση των κανόνων της παρούσας οδηγίας.»

[2] Οδηγία του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 12ης Δεκεμβρίου 2006, σχετικά με τις υπηρεσίες στην εσωτερική αγορά (ΕΕ 2006, L 376, σ. 36).

[3] Απόφαση της 19ης Νοεμβρίου 2019, A. K. κ.λπ. (Ανεξαρτησία του πειθαρχικού τμήματος του Ανωτάτου Δικαστηρίου) (C-585/18, C-624/18 και C-625/18, EU:C:2019:982).

6. Το άρθρο 4 της οδηγίας περί των υπηρεσιών περιέχει ορισμένους ορισμούς για τους σκοπούς της οδηγίας αυτής. Κατά το άρθρο 4, σημείο 6, ως «σύστημα χορήγησης άδειας» νοείται «κάθε διαδικασία που υποχρεώνει τον πάροχο ή τον αποδέκτη της υπηρεσίας να υποβάλει αίτηση στην αρμόδια αρχή για την έκδοση επίσημης ή σιωπηρής απόφασης σχετικά με την πρόσβαση σε δραστηριότητα παροχής υπηρεσιών ή με την άσκησή της».

7. Το άρθρο 9, παράγραφος 3, της οδηγίας περί των υπηρεσιών, το οποίο περιλαμβάνεται στο τμήμα 1 που φέρει τον τίτλο «Άδειες», του κεφαλαίου ΙΙΙ σχετικά με την «Ελευθερία εγκατάστασης των παρόχων υπηρεσιών», προβλέπει ότι το τμήμα αυτό δεν εφαρμόζεται στις πτυχές των συστημάτων χορήγησης άδειας που διέπονται αμέσως ή εμμέσως από άλλες κοινοτικές πράξεις.

8. Το άρθρο 10 της οδηγίας περί των υπηρεσιών, το οποίο φέρει τον τίτλο «Προϋποθέσεις για τη χορήγηση άδειας», έχει ως εξής:

«1. Τα συστήματα χορήγησης άδειας βασίζονται σε κριτήρια τα οποία δεν επιτρέπουν στις αρμόδιες αρχές να ασκούν την εξουσία τους αυθαίρετα.

2. Τα κριτήρια της παραγράφου 1:

α) δεν εισάγουν διακρίσεις·

β) δικαιολογούνται από επιτακτικό λόγο δημόσιου συμφέροντος·

γ) είναι αναλογικά προς τον προαναφερόμενο στόχο δημόσιου συμφέροντος·

δ) είναι σαφή και δεν επιδέχονται αμφισβήτηση·

ε) είναι αντικειμενικά·

στ) έχουν δημοσιοποιηθεί εκ των προτέρων·

ζ) είναι διαφανή και προσβάσιμα.

[…]

6. Πλην των περιπτώσεων χορήγησης άδειας, κάθε απόφαση των αρμόδιων αρχών, συμπεριλαμβανομένης της άρνησης ή της ανάκλησης μιας άδειας, αιτιολογείται πλήρως και μπορεί να προσβληθεί ενώπιον των δικαστηρίων ή άλλων φορέων έννομης προστασίας.

[…]»

Β. Η εθνική νομοθεσία

1. Γενικές διατάξεις για τον δικηγορικό σύλλογο

9. Κατά το άρθρο 9 του ustawa z dnia 26 maja 1982 r. – Prawo o adwokaturze (νόμου της 26ης Μαΐου 1982 περί δικηγόρων, στο εξής: νόμος περί δικηγόρων):

«1. Τα όργανα του δικηγορικού σώματος είναι τα εξής: η εθνική γενική συνέλευση των δικηγορικών συλλόγων, το ανώτατο συμβούλιο των δικηγορικών συλλόγων, το ανώτερο πειθαρχικό συμβούλιο, ο υπεύθυνος πειθαρχικών διαδικασιών και η ανώτερη επιτροπή ελέγχου.

2. Μόνο δικηγόροι μπορούν να μετέχουν στα όργανα του δικηγορικού σώματος.»

10. Το άρθρο 11 του νόμου περί δικηγόρων ορίζει τα εξής:

«1. Οι εκλογές των οργάνων του δικηγορικού σώματος και των οργάνων των δικηγορικών συλλόγων και των τοπικών ενώσεων δικηγόρων διεξάγονται με μυστική ψηφοφορία, ο δε αριθμός υποψηφίων είναι απεριόριστος.

2. Η θητεία των μελών των οργάνων του δικηγορικού σώματος και των οργάνων των δικηγορικών συλλόγων και των τοπικών ενώσεων δικηγόρων είναι τετραετής, πλην όμως αυτά υποχρεούνται να ασκούν τα καθήκοντά τους έως την ανάληψη καθηκόντων εκ μέρους των νεοεκλεγέντων οργάνων.

[…]

4. Τα μέλη των οργάνων που μνημονεύονται στην παράγραφο 1 δύνανται να παυθούν από τα καθήκοντά τους πριν από τη λήξη της θητείας τους από το όργανο που τα έχει εκλέξει.

[…]»

11. Κατά το άρθρο 58 του νόμου περί δικηγόρων:

«Στη δικαιοδοσία του ανώτατου συμβουλίου υπάγονται τα ακόλουθα ζητήματα:

[…]

13) η αναστολή του δικαιώματος άσκησης καθηκόντων λόγω παραβάσεως ουσιωδών υποχρεώσεων των μελών των οργάνων δικηγορικών συλλόγων και των οργάνων τοπικών ενώσεων δικηγόρων, εξαιρουμένων των μελών των πειθαρχικών συμβουλίων, και η προσφυγή ενώπιον των αρμοδίων οργάνων για ανάκλησή της·

[…]».

2. Διατάξεις σχετικές με πειθαρχικά παραπτώματα

12. Κατά το άρθρο 80 του νόμου περί δικηγόρων:

«Οι δικηγόροι και οι ασκούμενοι δικηγόροι υπέχουν πειθαρχική ευθύνη για συμπεριφορές αντίθετες προς τον νόμο, τις αρχές δεοντολογίας ή την αξιοπρέπεια του επαγγέλματος ή για παράβαση των επαγγελματικών υποχρεώσεών τους […]».

13. Το άρθρο 81, παράγραφος 1, του νόμου περί δικηγόρων ορίζει τα εξής:

«Οι πειθαρχικές ποινές είναι οι ακόλουθες:

1) σύσταση·

2) επίπληξη·

3) χρηματική ποινή·

4) προσωρινή παύση της ασκήσεως των επαγγελματικών δραστηριοτήτων για χρονικό διάστημα από τρεις μήνες έως και πέντε έτη·

[…]

6) οριστική παύση ασκήσεως του δικηγορικού λειτουργήματος.»

14. Κατά το άρθρο 82, παράγραφος 2, του νόμου περί δικηγόρων:

«Η οριστική παύση ασκήσεως του δικηγορικού λειτουργήματος συνεπάγεται τη διαγραφή από το μητρώο των δικηγόρων χωρίς δικαίωμα υποβολής αίτησης επανεγγραφής στο εν λόγω μητρώο για χρονικό διάστημα 10 ετών από την ημερομηνία κατά την οποία η απόφαση περί οριστικής παύσεως ασκήσεως του δικηγορικού λειτουργήματος κατέστη αμετάκλητη.»

3. Διατάξεις περί απονομής δικαιοσύνης από τα πειθαρχικά συμβούλια δικηγορικών συλλόγων

15. Κατά το άρθρο 40, παράγραφος 2, του νόμου περί δικηγόρων:

«Το πεδίο των δραστηριοτήτων της γενικής συνέλευσης του δικηγορικού συλλόγου περιλαμβάνει […] την εκλογή του προεδρεύοντος μέλους, του προέδρου του πειθαρχικού συμβουλίου, του υπεύθυνου πειθαρχικών διαδικασιών, του προέδρου της επιτροπής ελέγχου και των μελών και αναπληρωματικών μελών του συμβουλίου των κατά τόπους δικηγορικών συλλόγων, του πειθαρχικού συμβουλίου και της επιτροπής ελέγχου.»

16. Κατά το άρθρο 91 του νόμου περί δικηγόρων:

«1. Επί πειθαρχικών υποθέσεων αποφαίνονται:

1) το πειθαρχικό συμβούλιο του δικηγορικού συλλόγου·

2) το ανώτερο πειθαρχικό συμβούλιο.

2. Το πειθαρχικό συμβούλιο του δικηγορικού συλλόγου εξετάζει όλες τις υποθέσεις ως πρωτοβάθμιο δικαστήριο, εξαιρουμένων των υποθέσεων του άρθρου 85, παράγραφος 3, και εκδικάζει προσφυγές κατά διάταξης υπευθύνου πειθαρχικών διαδικασιών περί μη κινήσεως πειθαρχικής διαδικασίας ή περί περατώσεως της πειθαρχικής διαδικασίας.

3. Το ανώτατο πειθαρχικό συμβούλιο εξετάζει:

1) ως δευτεροβάθμιο δικαστήριο, τις υποθέσεις που εκδικάζουν σε πρώτο βαθμό τα πειθαρχικά συμβούλια του δικηγορικού συλλόγου·

2) ως πρωτοβάθμιο δικαστήριο, τις πειθαρχικές υποθέσεις των μελών του ανώτατου συμβουλίου και των διοικητικών συμβουλίων των κατά τόπους δικηγορικών συλλόγων·

3) τις λοιπές υποθέσεις που προβλέπει ο παρών νόμος.

[…]»

17. Κατά το άρθρο 89, παράγραφος 1, του νόμου περί δικηγόρων:

«Το πειθαρχικό συμβούλιο είναι ανεξάρτητο ως προς τη λήψη αποφάσεων.»

4. Διατάξεις σχετικές με τη διαδικασία ενώπιον των πειθαρχικών δικαστηρίων δικηγορικών συλλόγων

18. Κατά το άρθρο 88a, παράγραφος 4, του νόμου περί δικηγόρων:

«Οι διάδικοι και ο Υπουργός Δικαιοσύνης έχουν το δικαίωμα να ασκήσουν προσφυγή κατά αποφάσεων και διατάξεων που περατώνουν την πειθαρχική διαδικασία εντός προθεσμίας 14 ημερών από την ημερομηνία κοινοποίησης αντιγράφου της απόφασης ή της διάταξης, η οποία συνοδεύεται από σχετική αιτιολογία και οδηγίες σχετικά με την προθεσμία και τον τρόπο άσκησης της προσφυγής.»

19. Κατά το άρθρο 91c του νόμου περί δικηγόρων:

«Η αναίρεση ασκείται μέσω του ανώτερου πειθαρχικού συμβουλίου εντός προθεσμίας 30 ημερών από την ημερομηνία κοινοποίησης της απόφασης, η οποία συνοδεύεται από σχετική αιτιολογία.»

20. Κατά το άρθρο 95n του νόμου περί δικηγόρων:

«Σε περιπτώσεις που δεν διέπονται από τον παρόντα νόμο, οι ακόλουθες διατάξεις εφαρμόζονται κατ' αναλογία στις πειθαρχικές διαδικασίες:

1) οι διατάξεις του κώδικα ποινικής δικονομίας·

2) οι διατάξεις των κεφαλαίων I έως III του ποινικού κώδικα.»

21. Κατά το άρθρο 100, παράγραφος 8, του Kodeks postępowania karnego (στο εξής: κώδικα ποινικής δικονομίας):

«Μετά τη δημοσίευση ή την έκδοση της απόφασης και διάταξης, οι διάδικοι ενημερώνονται σχετικά με το δικαίωμά τους να ασκήσουν ένδικα μέσα, καθώς και με την προθεσμία και τον τρόπο άσκησής τους, ή σχετικά με το ότι η απόφαση ή η διάταξη δεν υπόκεινται σε ένδικα μέσα.»

22. Κατά το άρθρο 521, παράγραφος 1, του κώδικα ποινικής δικονομίας:

«Ο εθνικός Γενικός Εισαγγελέας και ο Συνήγορος του Πολίτη μπορούν να ασκήσουν αναίρεση κατά οριστικής απόφασης δικαστηρίου περατώνουσας τη δίκη.»

III. Τα πραγματικά περιστατικά, η διαδικασία της κύριας δίκης και τα προδικαστικά ερωτήματα

23. Στις 20 Ιουλίου 2017, ο εθνικός Γενικός Εισαγγελέας ζήτησε από τον υπεύθυνο πειθαρχικών διαδικασιών του δικηγορικού συλλόγου Βαρσοβίας να κινήσει πειθαρχική διαδικασία κατά του R.G., δικηγόρου του πρώην Προέδρου του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου, Donald Tusk. Κατά την άποψη του εθνικού Γενικού Εισαγγελέα, ο R.G. υπερέβη τα όρια της ελευθερίας έκφρασης των δικηγόρων όταν στις 10 και 11 Οκτωβρίου 2016 προέβη δημοσίως σε δηλώσεις σχετικά με το ενδεχόμενο απαγγελίας καταγγελίας εις βάρος του πελάτη του για τη διάπραξη ποινικού αδικήματος. Κατά τον εθνικό Γενικό Εισαγγελέα, οι δηλώσεις του R.G. θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν ως αξιόποινη πράξη (απειλή) και στοιχειοθετούν πειθαρχική παράβαση.

24. Στις 7 Νοεμβρίου 2017, ο υπεύθυνος πειθαρχικών διαδικασιών του δικηγορικού συλλόγου Βαρσοβίας απέρριψε το αίτημα κινήσεως πειθαρχικής διαδικασίας. Στις 23 Μαΐου 2018, κατόπιν προσφυγής του εθνικού Γενικού Εισαγγελέα, η εν λόγω διάταξη ακυρώθηκε από το πειθαρχικό συμβούλιο του δικηγορικού συλλόγου Βαρσοβίας. Η υπόθεση αναπέμφθηκε στον υπεύθυνο πειθαρχικών διαδικασιών.

25. Στις 18 Ιουνίου 2018, ο υπεύθυνος πειθαρχικών διαδικασιών κίνησε πειθαρχική διαδικασία εις βάρος του R.G. για τις προαναφερθείσες πράξεις. Στις 28 Νοεμβρίου 2018, ο υπεύθυνος πειθαρχικών διαδικασιών αποφάσισε να περατώσει την πειθαρχική διαδικασία, για τον λόγο ότι οι εν λόγω πράξεις δεν στοιχειοθετούσαν κατά την εκτίμησή του πειθαρχική παράβαση. Στις 13 Ιουνίου 2019, κατόπιν προσφυγής που άσκησαν ο εθνικός Γενικός Εισαγγελέας και ο Υπουργός Δικαιοσύνης, η εν λόγω διάταξη ακυρώθηκε από το πειθαρχικό συμβούλιο. Η υπόθεση αναπέμφθηκε εκ νέου, για δεύτερη φορά, στον υπεύθυνο πειθαρχικών διαδικασιών για επανεξέταση.

26. Στις 8 Αυγούστου 2019, ο υπεύθυνος πειθαρχικών διαδικασιών περάτωσε εκ νέου την πειθαρχική διαδικασία εις βάρος του R.G. Κατά της εν λόγω διάταξης προσέφυγαν τόσο ο εθνικός Γενικός Εισαγγελέας όσο και ο Υπουργός Δικαιοσύνης. Συνεπώς, επί του παρόντος, φαίνεται ότι το πειθαρχικό συμβούλιο επιλαμβάνεται του εν λόγω ζητήματος για τρίτη φορά.

27. Υπό τις ανωτέρω πραγματικές και νομικές περιστάσεις, το Sąd Dyscyplinarny Izby Adwokackiej w Warszawie (πειθαρχικό συμβούλιο του δικηγορικού συλλόγου Βαρσοβίας) αποφάσισε να αναστείλει την ενώπιόν του διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:

«1) Εφαρμόζονται οι διατάξεις του κεφαλαίου III [της οδηγίας περί των υπηρεσιών], και ειδικότερα το άρθρο 10, παράγραφος 6, της οδηγίας αυτής, σε διαδικασία η οποία αφορά την πειθαρχική ευθύνη δικηγόρων και αλλοδαπών νομικών που είναι εγγεγραμμένοι στο μητρώο δικηγόρων, στο πλαίσιο της οποίας μπορεί, μεταξύ άλλων, να επιβληθεί στον μεν δικηγόρο χρηματική ποινή, προσωρινή παύση των επαγγελματικών δραστηριοτήτων ή οριστική παύση από το δικηγορικό λειτούργημα, στον δε αλλοδαπό νομικό χρηματική ποινή, αναστολή του δικαιώματος παροχής νομικών υπηρεσιών εντός της Δημοκρατίας της Πολωνίας ή απαγόρευση παροχής νομικών υπηρεσιών εντός της Δημοκρατίας της Πολωνίας; Σε περίπτωση καταφατικής απάντησης στο ερώτημα αυτό, έχουν οι διατάξεις [του Χάρτη], και ειδικότερα το άρθρο 47 του Χάρτη, εφαρμογή στην ως άνω διαδικασία ενώπιον των [πειθαρχικών] δικαστηρίων δικηγόρων, σε υποθέσεις στις οποίες κατά των αποφάσεων των δικαστηρίων αυτών δεν χωρεί κανένα ένδικο μέσο ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων ή μπορεί να ασκηθεί μόνον έκτακτο ένδικο μέσο, όπως η αίτηση αναίρεσης ενώπιον του Sąd Najwyższy (Ανωτάτου Δικαστηρίου, Πολωνία), ακόμη και όταν όλα τα κρίσιμα στοιχεία της υπόθεσης περιορίζονται στο εσωτερικό ενός και μόνον κράτους μέλους;

2) Σε περίπτωση στην οποία –στο πλαίσιο της μνημονευόμενης στο πρώτο προδικαστικό ερώτημα διαδικασίας– αρμόδιο για την εξέταση αίτησης αναίρεσης κατά απόφασης ή διάταξης του adwokacki sąd dyscyplinarny (πειθαρχικού συμβουλίου δικηγόρων) ή έφεσης κατά διάταξης η οποία δεν επιτρέπει την άσκηση αναίρεσης είναι, σύμφωνα με τις ισχύουσες εθνικές διατάξεις, όργανο το οποίο, κατά την εκτίμηση του δικάζοντος δικαστηρίου η οποία ταυτίζεται με την κρίση του Sąd Najwyższy (Ανωτάτου Δικαστηρίου, Πολωνία) που περιέχεται στην απόφαση της 5ης Δεκεμβρίου 2019, υπόθεση αριθ. III PO 7/18, δεν αποτελεί ανεξάρτητο και αμερόληπτο δικαστήριο κατά την έννοια του άρθρου 47 του Χάρτη, επιβάλλεται να μην εφαρμοστούν οι εθνικές διατάξεις που καθιστούν αρμόδιο το εν λόγω όργανο, έχει δε το adwokacki sąd dyscyplinarny (πειθαρχικό συμβούλιο δικηγόρων) υποχρέωση να παραπέμψει την ως άνω αίτηση αναίρεσης ή έφεση για να εξεταστεί από το δικαστικό όργανο που θα ήταν αρμόδιο προς τούτο εάν δεν ίσχυαν οι ως άνω εθνικές διατάξεις;

3) Σε περίπτωση στην οποία –στο πλαίσιο της μνημονευόμενης στο πρώτο προδικαστικό ερώτημα διαδικασίας– δεν δύναται, κατά την άποψη του δικάζοντος δικαστηρίου, να ασκηθεί αναίρεση κατά απόφασης ή διάταξης του adwokacki sąd dyscyplinarny (πειθαρχικού συμβουλίου δικηγόρων) ούτε από τον Prokurator Generalny (εθνικό Γενικό Εισαγγελέα) ούτε από τον Rzecznik Praw Obywatelskich (Συνήγορο του Πολίτη), και η άποψη αυτή είναι:

α) αντίθετη προς την άποψη που διατύπωσε το Izba Dyscyplinarna Sądu Najwyższego (πειθαρχικό τμήμα του Ανωτάτου Δικαστηρίου) υπό επταμελή σύνθεση, με την απόφαση της 27ης Νοεμβρίου 2019 στην υπόθεση αριθ. II DSI 67/18, δηλαδή το όργανο που είναι αρμόδιο, σύμφωνα με τις ισχύουσες εθνικές διατάξεις, για την εξέταση της έφεσης κατά διάταξης η οποία δεν επιτρέπει την άσκηση αναίρεσης, όργανο το οποίο, όμως, κατά την εκτίμηση του adwokacki sąd dyscyplinarny (πειθαρχικού συμβουλίου δικηγόρων) η οποία

ταυτίζεται με την κρίση του Sąd Najwyższy (Ανωτάτου Δικαστηρίου) στην απόφαση της 5ης Δεκεμβρίου 2019, υπόθεση αριθ. III PO 7/18, δεν αποτελεί ανεξάρτητο και αμερόληπτο δικαστήριο κατά την έννοια του άρθρου 47 του Χάρτη, και

β) σύμφωνη με την άποψη που έχει διατυπώσει το Izba Karna Sądu Najwyższego (ποινικό τμήμα του Ανωτάτου Δικαστηρίου, Πολωνία), δηλαδή το δικαστικό όργανο που θα ήταν αρμόδιο για την εξέταση μιας τέτοιας έφεσης εάν δεν ίσχυαν οι ως άνω εθνικές διατάξεις,

μπορεί (ή πρέπει) το adwokacki sąd dyscyplinarny (πειθαρχικό συμβούλιο δικηγόρων) να αγνοήσει την άποψη του Izba Dyscyplinarna Sądu Najwyższego (πειθαρχικού τμήματος του Ανωτάτου Δικαστηρίου);

4) Εάν, στην περίπτωση που διαλαμβάνεται στο τρίτο προδικαστικό ερώτημα, ασκηθεί προσφυγή από τον Υπουργό Δικαιοσύνης ενώπιον του adwokacki sąd dyscyplinarny (πειθαρχικού συμβουλίου δικηγόρων) και:

α) ένας εκ των παραγόντων ο οποίος, κατά την κρίση του Sąd Najwyższy (Ανωτάτου Δικαστηρίου) που περιέχεται στην απόφαση της 5ης Δεκεμβρίου 2019, υπόθεση αριθ. III PO 7/18, και κατά την άποψη του adwokacki sąd dyscyplinarny (πειθαρχικού συμβουλίου δικηγόρων), δικαιολογεί την παραδοχή ότι το Izba Dyscyplinarna Sądu Najwyższego (πειθαρχικό τμήμα του Ανωτάτου Δικαστηρίου), δηλαδή το όργανο για το οποίο γίνεται λόγος στο τρίτο προδικαστικό ερώτημα, στοιχείο α′, δεν είναι ανεξάρτητο και αμερόληπτο δικαστήριο κατά την έννοια του άρθρου 47 του Χάρτη, είναι η επιρροή την οποία ασκεί η εκτελεστική εξουσία, και ειδικότερα ο Υπουργός Δικαιοσύνης, στη σύνθεση του οργάνου αυτού και

β) οι αρμοδιότητες του Prokurator Generalny (εθνικού Γενικού Εισαγγελέα), ο οποίος, κατά την άποψη του Izba Dyscyplinarna Sądu Najwyższego (πειθαρχικού τμήματος του Ανωτάτου Δικαστηρίου), δηλαδή του οργάνου για το οποίο γίνεται λόγος στο τρίτο προδικαστικό ερώτημα, στοιχείο α′, δύναται να ασκήσει αναίρεση κατά διάταξης που έχει εκδοθεί επί προσφυγής, ενώ δεν έχει τη δυνατότητα αυτή κατά την άποψη του Izba Karna Sądu Najwyższego (ποινικού τμήματος του Ανωτάτου Δικαστηρίου), δηλαδή του δικαστικού οργάνου για το οποίο γίνεται λόγος στο τρίτο προδικαστικό ερώτημα, στοιχείο β′, και κατά την άποψη του adwokacki sąd dyscyplinarny (πειθαρχικού συμβουλίου δικηγόρων), ασκούνται βάσει του νόμου από τον Υπουργό Δικαιοσύνης,

πρέπει το adwokacki sąd dyscyplinarny (πειθαρχικό συμβούλιο δικηγόρων) να μην εξετάσει την προσφυγή, εάν μόνο με αυτόν τον τρόπο δύναται να διασφαλιστεί η διεξαγωγή της διαδικασίας σύμφωνα με το άρθρο 47 του Χάρτη και, ειδικότερα, να αποφευχθεί η συμμετοχή στη διαδικασία οργάνου το οποίο δεν αποτελεί ανεξάρτητο και αμερόληπτο δικαστήριο κατά την έννοια της εν λόγω διάταξης;»

28. Ο γενικός εισαγγελέας, η Ολλανδική και η Πολωνική Κυβέρνηση, καθώς και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή κατέθεσαν γραπτές παρατηρήσεις.

29. Στις 16 Φεβρουαρίου 2021, το πειθαρχικό συμβούλιο ανταποκρίθηκε σε αίτημα παροχής διευκρινίσεων που του απευθύνθηκε από το Δικαστήριο, σύμφωνα με το άρθρο 101 του Κανονισμού Διαδικασίας του Δικαστηρίου.

IV. Ανάλυση

30. Οι παρούσες προτάσεις διαρθρώνονται ως εξής. Κατ' αρχάς, θα εξετάσω αν το πειθαρχικό συμβούλιο του δικηγορικού συλλόγου Βαρσοβίας συνιστά «δικαστήριο» κατά την έννοια του άρθρου 267 ΣΛΕΕ (Α). Στη συνέχεια, θα εξετάσω το πρώτο προδικαστικό ερώτημα, σχετικά με τη δυνατότητα εφαρμογής της οδηγίας περί των υπηρεσιών και του άρθρου 47 του Χάρτη στις πειθαρχικές διαδικασίες κατά δικηγόρων (Β) και, τέλος, το δεύτερο, το τρίτο και το τέταρτο προδικαστικό ερώτημα, σχετικά με τις εξουσίες του πειθαρχικού συμβουλίου να διασφαλίσει την τήρηση του δικαίου της Ένωσης (Γ).

Α. Συνιστά το πειθαρχικό συμβούλιο «δικαστήριο» κατά την έννοια του άρθρου 267 ΣΛΕΕ;

31. Κατά πάγια νομολογία, το Δικαστήριο, προκειμένου να εκτιμήσει αν το αιτούν όργανο είναι «δικαστήριο» κατά την έννοια του άρθρου 267 ΣΛΕΕ, ζήτημα που εμπίπτει αποκλειστικώς στο δίκαιο της Ένωσης, λαμβάνει υπόψη μια σειρά στοιχείων, όπως είναι η ίδρυση του οργάνου αυτού με νόμο, η μονιμότητά του, ο δεσμευτικός χαρακτήρας της δικαιοδοσίας του, ο κατ' αντιμωλία χαρακτήρας της ενώπιόν του διαδικασίας, η εκ μέρους του οργάνου αυτού εφαρμογή κανόνων δικαίου, καθώς και η ανεξαρτησία του[4].

32. Το πειθαρχικό συμβούλιο πληροί τις περισσότερες από τις προϋποθέσεις αυτές. Όπως εκτέθηκε στην απόφαση περί παραπομπής και δεν αμφισβητήθηκε από κανένα από τα ενδιαφερόμενα μέρη, το πειθαρχικό συμβούλιο συστάθηκε με τον πολωνικό νόμο περί δικηγόρων· έχει μόνιμο χαρακτήρα, εφαρμόζει δικονομικούς κανόνες που προβλέπονται από τον νόμο περί δικηγόρων και τον κώδικα ποινικής δικονομίας· οι αποφάσεις του είναι δεσμευτικές και εκτελεστές. Επιπλέον, το πειθαρχικό συμβούλιο φαίνεται να έχει υποχρεωτική αρμοδιότητα εκδίκασης των πειθαρχικών διαφορών που του έχει ανατεθεί από το εθνικό δίκαιο.

33. Εντούτοις, μολονότι η Επιτροπή εκτιμά ότι το πειθαρχικό συμβούλιο είναι «δικαστήριο» κατά την έννοια του άρθρο 267 ΣΛΕΕ, τόσο ο εθνικός Γενικός Εισαγγελέας όσο και η Πολωνική Κυβέρνηση αντιτίθενται στο συμπέρασμα αυτό.

34. Κατά τον εθνικό Γενικό Εισαγγελέα, το πειθαρχικό συμβούλιο δεν είναι δικαστήριο, λαμβανομένου υπόψη του σταδίου στο οποίο εισήλθε η επίμαχη πειθαρχική διαδικασία και του αντικειμένου της διαφοράς. Στο πλαίσιο της κύριας δίκης, ο υπεύθυνος πειθαρχικών διαδικασιών του δικηγορικού συλλόγου Βαρσοβίας δεν απήγγειλε κατηγορία εις βάρος του R.G. για τέλεση πειθαρχικού παραπτώματος. Ως εκ τούτου, η διαδικασία δεν εισήλθε στο στάδιο της ακρόασης, κατά το οποίο αναπτύσσεται η επιχειρηματολογία κάθε πλευράς. Επιπλέον, κατά τον έλεγχο της διάταξης του υπεύθυνου πειθαρχικών διαδικασιών να περατώσει την πειθαρχική διαδικασία, το πειθαρχικό συμβούλιο δεν αποφαίνεται επί του δικαιώματος του R.G. να ασκήσει την επαγγελματική του δραστηριότητα δυνάμει του κεφαλαίου ΙΙΙ της οδηγίας περί των υπηρεσιών, αλλά μόνο επί του βασίμου της διάταξης η οποία εμποδίζει την έκδοση απόφασης επί της πειθαρχικής ευθύνης της R.G.

35. Κατά την Πολωνική Κυβέρνηση, το πειθαρχικό συμβούλιο, πέραν του ότι δεν είναι δικαστήριο κατά την έννοια του άρθρου 179 του πολωνικού Συντάγματος, δεν μπορεί να θεωρηθεί ούτε ότι είναι ανεξάρτητο κατά την έννοια του άρθρου 267 ΣΛΕΕ. Πρώτον, τα μέλη του εκλέγονται από

[4] Βλ., επί παραδείγματι, αποφάσεις της 17ης Σεπτεμβρίου 1997, Dorsch Consult (C-54/96, EU:C:1997:413, σκέψη 23 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία), της 9ης Οκτωβρίου 2014, TDC (C-222/13, EU:C:2014:2265, σκέψη 27), της 6ης Οκτωβρίου 2015, Consorci Sanitari del Maresme (C-203/14, EU:C:2015:664, σκέψη 17 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία), και της 24ης Μαΐου 2016, MT Højgaard και Züblin (C-396/14, EU:C:2016:347, σκέψη 23).

τη γενική συνέλευση του οικείου δικηγορικού συλλόγου για ανανεώσιμη θητεία τεσσάρων ετών. Επομένως, οι δικαστές του πειθαρχικού συμβουλίου αποφαίνονται επί πειθαρχικών υποθέσεων των συναδέλφων τους, με την υποστήριξη των οποίων εξελέγησαν και μπορεί να ανανεωθεί η θητεία τους. Δεύτερον, τα μέλη του πειθαρχικού συμβουλίου δεν απολαύουν καμίας εγγύησης περί της θητείας τους. Μπορούν να παυθούν από τα καθήκοντά τους πριν από τη λήξη της θητείας τους από το όργανο που τους έχει εκλέξει, ήτοι από τη γενική συνέλευση των δικηγόρων του οικείου δικηγορικού συλλόγου. Τρίτον, υπάρχει αμφιβολία ως προς το αδιάβλητο των δικαστών των πειθαρχικών συμβουλίων έναντι εξωτερικών παραγόντων. Εν προκειμένω, ο πρόεδρος του πειθαρχικού συμβουλίου, μολονότι δεν είναι μέλος του τμήματος, θα ενημέρωνε τους διαδίκους ότι μπορούσαν να αμφισβητήσουν την αναστολή της διαδικασίας στο πλαίσιο της αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως, ενώ το δικάζον τμήμα έκρινε ότι η απόφαση περί παραπομπής δεν μπορούσε να προσβληθεί.

36. Εν ολίγοις, ενώ ο εθνικός Γενικός Εισαγγελέας αμφισβητεί την ύπαρξη πραγματικής κατ' αντιμωλία διαφοράς εκκρεμούσας ενώπιον του πειθαρχικού συμβουλίου, η Πολωνική Κυβέρνηση εκτιμά ότι το εν λόγω όργανο δεν είναι *ανεξάρτητο*. Θα εξετάσω τα δύο αυτά ζητήματα διαδοχικώς.

1. Διαφορά κατ' αντιμωλία των διαδίκων;

37. Για τη στοιχειοθέτηση της έννοιας του δικαστηρίου κατά το άρθρο 267 ΣΛΕΕ, απαραίτητη προϋπόθεση είναι η ύπαρξη διαφοράς που εκδικάζεται κατ' αντιμωλία των διαδίκων. Μολονότι αποτελεί μέρος των κριτηρίων της απόφασης Dorsch [5], είναι ίσως δίκαιο να αναγνωρίσουμε ότι η προϋπόθεση αυτή δεν συνιστά ανυπέρβλητο εμπόδιο. Το Δικαστήριο έχει επανειλημμένως επισημάνει ότι δεν πρόκειται για απόλυτο κριτήριο [6].

38. Επιπλέον, τα εθνικά δικαστήρια δύνανται να υποβάλλουν προδικαστικά ερωτήματα στο Δικαστήριο μόνον εφόσον *εκκρεμεί* ενώπιόν τους ένδικη διαφορά και εφόσον καλούνται να αποφανθούν στο πλαίσιο διαδικασίας η οποία πρόκειται να καταλήξει στην έκδοση δικαστικής απόφασης [7]. Εντούτοις, εντός των ορίων αυτών, απόκειται αποκλειστικώς στο εθνικό δικαστήριο να αποφασίσει σε ποιο στάδιο της διαδικασίας πρέπει να υποβάλει προδικαστικό ερώτημα στο Δικαστήριο [8]. Το Δικαστήριο απαιτεί μόνον η διαφορά να εκκρεμεί κατά τον χρόνο υποβολής της αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως [9].

39. Εν προκειμένω, ο εθνικός Γενικός Εισαγγελέας υποστηρίζει ότι η διαδικασία ενώπιον του πειθαρχικού συμβουλίου δεν διεξάγεται κατ' αντιμωλία, διότι η «διαφορά» αφορά τη διάταξη (του υπεύθυνου πειθαρχικών διαδικασιών) να *μην* κινήσει πειθαρχική διαδικασία (σε αντίθεση με απόφαση περί κινήσεως τέτοιας διαδικασίας ή με απόφαση που επιβάλλει πραγματική πειθαρχική ποινή). Κατ' αυτόν τον τρόπο, φαίνεται να υπονοείται ότι πρόκειται για προγενέστερο στάδιο της

5 Απόφαση της 17ης Σεπτεμβρίου 1997, Dorsch Consult (C-54/96, EU:C:1997:413) (στο εξής: απόφαση Dorsch). Βλ. σημείο 31 των παρουσών προτάσεων.

6 Βλ., επί παραδείγματι, αποφάσεις της 17ης Σεπτεμβρίου 1997, Dorsch Consult (C-54/96, EU:C:1997:413, σκέψη 31), και της 31ης Ιανουαρίου 2013, D. και A. (C-175/11, EU:C:2013:45, σκέψη 88).

7 Βλ., επί παραδείγματι, αποφάσεις της 27ης Απριλίου 2006, Standesamt Stadt Niebüll (C-96/04, EU:C:2006:254, σκέψη 13 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία), της 16ης Ιουνίου 2016, Pebros Servizi (C-511/14, EU:C:2016:448, σκέψη 24), και της 4ης Σεπτεμβρίου 2019, Salvoni (C-347/18, EU:C:2019:661, σκέψη 26).

8 Βλ., επί παραδείγματι, αποφάσεις της 17ης Ιουλίου 2008, Coleman (C-303/06, EU:C:2008:415, σκέψη 29 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία), και της 22ας Δεκεμβρίου 2008, Les Vergers du Vieux Tauves (C-48/07, EU:C:2008:758, σκέψη 20 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

9 Βλ., επί παραδείγματι, απόφαση της 13ης Απριλίου 2000, Lehtonen και Castors Braine (C-176/96, EU:C:2000:201, σκέψη 19).

διαδικασίας, κατά τη διάρκεια του οποίου δεν έχει ακόμη λάβει χώρα άμεση ανταλλαγή απόψεων μεταξύ του R.G. και των αρμόδιων πειθαρχικών οργάνων. Επομένως, δεν υφίσταται πραγματική εκκρεμής διαφορά.

40. Δεν συμφωνώ.

41. Ο εθνικός Γενικός Εισαγγελέας φαίνεται να συγχέει δύο ζητήματα: αφενός, τον κατ' αντιμωλία χαρακτήρα διαδικασίας μεταξύ *ορισμένων* διαδίκων και, αφετέρου, την απαίτηση περί ύπαρξης μιας πολύ συγκεκριμένης διαφοράς μεταξύ δύο *συγκεκριμένων* διαδίκων. Στο πλαίσιο αυτό, ο εθνικός Γενικός Εισαγγελέας υποστηρίζει κατ' ουσίαν ότι, ελλείψει «ολοκληρωμένης διεξαγωγής δίκης» επί της ουσίας της υπόθεσης στο πλαίσιο πειθαρχικής διαδικασίας μεταξύ δύο συγκεκριμένων διαδίκων, δεν υφίσταται πραγματική διαφορά και, συνεπώς, ούτε κατ' αντιμωλία διαδικασία.

42. Ωστόσο, για να υπάρχει διαφορά που εκδικάζεται κατ' αντιμωλία των διαδίκων, η προμνημονευθείσα νομολογία απαιτεί απλώς την ύπαρξη πραγματικής διαφοράς όσον αφορά τον νόμο και την εφαρμογή του μεταξύ των διαδίκων [10]. Υπό το πρίσμα αυτό, πρόκειται προδήλως περί διαφοράς εκδικαζόμενης κατ' αντιμωλία, επειδή διάδικοι είναι, αφενός, ο υπεύθυνος πειθαρχικών διαδικασιών και, αφετέρου, ο εθνικός Γενικός Εισαγγελέας και ο Υπουργός Δικαιοσύνης, η δε διαφορά άγεται ενώπιον τρίτου, ήτοι του πειθαρχικού συμβουλίου. Η ύπαρξη πραγματικής διαφοράς που εκδικάζεται κατ' αντιμωλία των διαδίκων δεν εξαρτάται ούτε από το αν ο R.G. είναι, από τεχνικής απόψεως, διάδικος στη διαφορά αυτή ούτε από το στάδιο κατά το οποίο το εθνικό δίκαιο του παρέχει τη δυνατότητα να ασκήσει πλήρη δικαιώματα διαδίκου, υπό την ιδιότητα του κατηγορουμένου.

43. Το αυτό ισχύει και σε σχέση με το στάδιο της διαδικασίας: όσον αφορά το παραδεκτό, η νομολογία του Δικαστηρίου δεν περιορίζει το ακριβές στάδιο της εθνικής διαδικασίας κατά το οποίο θα μπορούσε να υποβληθεί αίτηση προδικαστικής αποφάσεως. Απαιτείται απλώς να υπάρχει πραγματική διαφορά [11] μεταξύ ορισμένων διαδίκων, πράγμα το οποίο φαίνεται να ισχύει στο πλαίσιο της κύριας δίκης.

44. Επομένως, κατά την άποψή μου, δεν υπάρχει αμφιβολία ότι η κύρια δίκη αφορά διαφορά, κατά την έννοια του άρθρου 267 ΣΛΕΕ, η οποία εκδικάζεται κατ' αντιμωλία των διαδίκων.

2. Επί της ανεξαρτησίας

45. Η έννοια της «ανεξαρτησίας» περιλαμβάνει δύο πτυχές. Πρώτον, όσον αφορά την *εξωτερική* ανεξαρτησία, κατά πάγια νομολογία, το οικείο όργανο πρέπει να μπορεί να ασκεί τα δικαιοδοτικά καθήκοντά του με πλήρη αυτονομία, χωρίς να υπόκειται σε οποιαδήποτε ιεραρχική σχέση ή σχέση εξάρτησης έναντι οποιουδήποτε οργάνου και χωρίς να λαμβάνει εντολές ή οδηγίες οποιασδήποτε προέλευσης και, ως εκ τούτου, προστατεύεται από εξωτερικές παρεμβάσεις ή πιέσεις οι οποίες θα μπορούσαν να θίξουν την ανεξάρτητη κρίση των μελών του και να επηρεάσουν τις αποφάσεις τους [12].

[10] Βλ., επίσης, απόφαση της 25ης Ιουνίου 2009, Roda Golf France Beach Resort (C-14/08, EU:C:2009:395, σκέψη 33 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

[11] Βλ. a contrario, όσον αφορά το παραδεκτό, επί προσχηματικών υποθέσεων, αποφάσεις της 11ης Μαρτίου 1980, Foglia (I) (104/79, EU:C:1980:73), και της 16ης Δεκεμβρίου 1981, Foglia (II) (244/80, EU:C:1981:302). Βλ. επίσης απόφαση της 5ης Ιουλίου 2016, Ognyanov (C-614/14, EU:C:2016:514, ιδίως σκέψεις 12 και 26).

[12] Βλ. προσφάτως, επί παραδείγματι, απόφαση της 2ας Μαρτίου 2021, A. B. κ.λπ. (Διορισμός δικαστών στο Ανώτατο Δικαστήριο – Προσφυγές) (C-824/18, EU:C:2021:153, ιδίως σκέψεις 117 έως 119).

46. Η ισοβιότητα των μελών του οικείου οργάνου συνιστά εγγύηση σύμφυτη με την ανεξαρτησία των δικαστών, καθόσον αποσκοπεί στην προστασία των προσώπων στα οποία έχει ανατεθεί το δικαιοδοτικό έργο [13]. Επομένως, η εγγύηση της ισοβιότητας των μελών ενός δικαστηρίου απαιτεί οι περιπτώσεις παύσης των μελών του εν λόγω οργάνου να καθορίζονται με ειδική ρύθμιση, μέσω ρητών νομοθετικών διατάξεων που παρέχουν εγγυήσεις οι οποίες υπερβαίνουν τις προβλεπόμενες από τους γενικούς κανόνες του διοικητικού και του εργατικού δικαίου που εφαρμόζονται σε περίπτωση καταχρηστικής παύσης [14]. Οι εγγυήσεις αυτές ανεξαρτησίας απαιτούν την ύπαρξη κανόνων, ιδίως όσον αφορά τη σύνθεση του οργάνου, τον διορισμό των μελών του, τη διάρκεια της θητείας τους και τους λόγους αποχής, εξαιρέσεως ή παύσεώς τους, ώστε οι πολίτες να μην έχουν καμία εύλογη αμφιβολία ως προς τη στεγανότητα του οργάνου έναντι των εξωτερικών στοιχείων και ως προς την ουδετερότητά του έναντι των αντιπαρατιθεμένων συμφερόντων [15].

47. Η δεύτερη πτυχή της έννοιας της ανεξαρτησίας, *εσωτερικής* φύσεως, συνδέεται κυρίως με την αμεροληψία. Συναρτάται προς την τήρηση ίσων αποστάσεων ως προς τους διαδίκους και τα αντιμαχόμενα συμφέροντά τους σε σχέση με το αντικείμενο της διαφοράς. Η πτυχή αυτή επιτάσσει την τήρηση αντικειμενικότητας και την απουσία κάθε άλλου συμφέροντος από τη λύση της διαφοράς πέραν της αυστηρής εφαρμογής του κανόνα δικαίου. Επομένως, η έννοια της «ανεξαρτησίας», η οποία είναι συμφυής προς το δικαιοδοτικό έργο, προϋποθέτει κυρίως ότι το οικείο όργανο έχει την ιδιότητα τρίτου έναντι της αρχής που έχει εκδώσει την προσβαλλόμενη με την προσφυγή απόφαση [16].

48. Στην υπό κρίση υπόθεση, η Πολωνική Κυβέρνηση επεσήμανε, κατ' ουσίαν, δύο στοιχεία σχετικά με τη σύνθεση του πειθαρχικού συμβουλίου τα οποία μπορεί να θεωρηθούν δυνάμει προβληματικά από την άποψη της ανεξαρτησίας: την προβαλλόμενη έλλειψη ισοβιότητας των μελών του και το γεγονός ότι απαρτίζεται από δικηγόρους, μέλη του δικηγορικού συλλόγου, οι οποίοι ενεργούν κατά κάποιον τρόπο ως «ένορκοι» και όχι ως επαγγελματίες δικαστές.

49. Δεν μπορώ παρά να συμφωνήσω με την Πολωνική Κυβέρνηση ως προς τη σημασία της δικαστικής ανεξαρτησίας και την επιτακτική ανάγκη ένα όργανο, για να χαρακτηρίζεται «δικαστήριο», να πληροί όλες τις απαιτήσεις που αφορούν τόσο την εξωτερική όσο και την εσωτερική διάσταση της έννοιας της ανεξαρτησίας των δικαστών. Εντούτοις, εν προκειμένω, κατόπιν των διευκρινίσεων του αιτούντος δικαστηρίου, δεν αντιλαμβάνομαι τον λόγο για τον οποίο το πειθαρχικό συμβούλιο δεν θα πληρούσε τα κριτήρια αυτά, λαμβανομένου υπόψη του άρθρου 267 ΣΛΕΕ.

50. Πρώτον, όσον αφορά την προβαλλόμενη έλλειψη ισοβιότητας των μελών του πειθαρχικού συμβουλίου, το γράμμα του άρθρου 11, παράγραφος 4, του νόμου περί των δικηγόρων ορίζει ότι τα κατ' ιδίαν μέλη των οργάνων του σώματος των δικηγόρων και, συνεπώς, και του πειθαρχικού συμβουλίου που συγκαταλέγεται στα όργανα αυτά, δύναται να παυθούν από τα καθήκοντά τους πριν από τη λήξη της θητείας τους από το όργανο που τα έχει εκλέξει, ήτοι τη γενική συνέλευση του δικηγορικού συλλόγου [17].

[13] Βλ., επί παραδείγματι, απόφαση της 21ης Ιανουαρίου 2020, Banco de Santander (C-274/14, EU:C:2020:17, σκέψεις 57 και 58 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

[14] Απόφαση της 21ης Ιανουαρίου 2020, Banco de Santander (C-274/14, EU:C:2020:17, 60). Πρβλ. επίσης απόφαση της 9ης Οκτωβρίου 2014, TDC (C-222/13, EU:C:2014:2265, σκέψεις 32 και 35).

[15] Απόφαση της 9ης Οκτωβρίου 2014, TDC (C-222/13, EU:C:2014:2265, σκέψη 32).

[16] Βλ., επί παραδείγματι, απόφαση της 21ης Ιανουαρίου 2020, Banco de Santander (C-274/14, EU:C:2020:17, σκέψεις 61 και 62 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

[17] Παρατίθεται στο σημείο 10 των παρουσών προτάσεων. Βλ., επίσης, άρθρο 40, παράγραφος 2, του πολωνικού νόμου περί των δικηγόρων, σημείο 15 των παρουσών προτάσεων.

51. Ωστόσο, δεν υφίστανται άλλες νομικές διατάξεις ή, εν πάση περιπτώσει, δεν υπάρχει καμία διάταξη που να τέθηκε υπόψη του Δικαστηρίου από κάποιο από τα ενδιαφερόμενα μέρη και να συγκεκριμενοποιεί το πότε, πώς και γιατί τα μέλη του πειθαρχικού συμβουλίου μπορούν να παυθούν από τα καθήκοντά τους Η απουσία τέτοιων διατάξεων δείχνει ότι το καθεστώς παύσης των μελών δεν διέπεται από ειδική ρύθμιση και ότι εφαρμογή έχουν οι γενικοί κανόνες του διοικητικού και του εργατικού δικαίου. Κατά συνέπεια, η παύση των μελών του δεν πρέπει να περιορίζεται σε ορισμένες εξαιρετικές περιπτώσεις, όπως επιβάλλει η νομολογία του Δικαστηρίου για να χαρακτηριστεί ως «δικαστήριο» [18].

52. Εντούτοις, κατόπιν αιτήσεως του Δικαστηρίου για παροχή διευκρινίσεων, το πειθαρχικό συμβούλιο διευκρίνισε ότι το άρθρο 11, παράγραφος 4, του νόμου περί των δικηγόρων ήταν πάντοτε νεκρό γράμμα και ουδέποτε τέθηκε σε εφαρμογή. Καμία διάταξη δεν διευκρινίζει πώς και πότε η γενική συνέλευση του δικηγορικού συλλόγου μπορεί να παύσει μέλος του πειθαρχικού συμβουλίου πριν από τη λήξη της θητείας του. Κατά το πειθαρχικό συμβούλιο, από το άρθρο 58, παράγραφος 13, του νόμου περί των δικηγόρων προκύπτει επίσης ότι πρόσωπο που μετέχει στο πειθαρχικό συμβούλιο δεν μπορεί να παυθεί πριν από τη λήξη της θητείας του. Ομοίως, ο εσωτερικός κανονισμός της εθνικής γενικής συνέλευσης των δικηγόρων δεν περιέχει καμία διάταξη σχετικά με την παύση των μελών του πειθαρχικού συμβουλίου. Τέλος και, εν πάση περιπτώσει, η γενική συνέλευση του δικηγορικού συλλόγου Βαρσοβίας ουδέποτε έχει ανακαλέσει μέλος του πειθαρχικού συμβουλίου.

53. Κατά τη γνώμη μου, το πειθαρχικό συμβούλιο έχει αποδείξει επαρκώς την αναποτελεσματικότητα του άρθρου 11, παράγραφος 4, του νόμου περί των δικηγόρων. Φαίνεται, επομένως, ότι τα μέλη του πειθαρχικού συμβουλίου απολαύουν πράγματι ισοβιότητας και, ως εκ τούτου, η εξωτερική ανεξαρτησία του από πλευράς ισοβιότητας των μελών του δεν αμφισβητείται.

54. Δεύτερον, υποστηρίχθηκε επίσης, αυτή τη φορά σε σχέση με την εσωτερική ανεξαρτησία και αμεροληψία, ότι το πειθαρχικό συμβούλιο δεν είναι ανεξάρτητο διότι απαρτίζεται από δικηγόρους, μέλη του δικηγορικού συλλόγου, και όχι από επαγγελματίες δικαστές. Για τον λόγο αυτό, το πειθαρχικό συμβούλιο δεν αποτελεί ανεξάρτητο τρίτο μέρος, αλλά σύνολο προσώπων τα οποία εκλέγονται και ανανεώνονται και, συνεπώς, πιθανώς να επηρεάζονται από τους συναδέλφους τους.

55. Πράγματι, εκφράζονται ενίοτε ανησυχίες σε σχέση με διαδικασίες, ιδίως πειθαρχικές, οι οποίες διεξάγονται από συναδέλφους. Οι εν λόγω ανησυχίες κυμαίνονται από ισχυρισμούς περί συντεχνιακού πνεύματος σε συγκεκριμένο επάγγελμα έως και τον κίνδυνο σύγκρουσης συμφερόντων. Στη μια άκρη του φάσματος, προσάπτεται μια «υποκριτική επαγγελματική αλληλεγγύη», ιδίως από τον έξω κόσμο, ο οποίος ενίοτε είναι δυσαρεστημένος με το αποτέλεσμα μεμονωμένων πειθαρχικών διαδικασιών, πιστεύοντας συχνά ότι οι κυρώσεις είναι υπερβολικά επιεικείς, ή ακόμη και υποδηλώνοντας ότι δεν διεξάγεται καμία ανεξάρτητη δίκη στο πλαίσιο των εν λόγω συστημάτων λόγω της «αμοιβαίας εξασφαλισμένης προστασίας» που παρέχεται στο πλαίσιο του συγκεκριμένου επαγγέλματος. Στην άλλη άκρη του φάσματος, μερικές φορές διατυπώνεται η άποψη, συχνότερα ενδεχομένως μέσα από τον ίδιο τον επαγγελματικό χώρο, ότι ένα πειθαρχικό όργανο συγκροτούμενο κατ' αυτόν τον τρόπο δεν είναι, σε συγκεκριμένη περίπτωση, αμερόληπτο, λόγω προσωπικών δεσμών, σχέσεων ή διαφορών, με αποτέλεσμα να υπάρχει έννομο συμφέρον όσον αφορά την επιβολή ποινής σε συνάδελφο.

[18] Βλ., επί παραδείγματι, αποφάσεις της 9ης Οκτωβρίου 2014, TDC (C-222/13, EU:C:2014:2265, σκέψεις 33 έως 36), και της 21ης Ιανουαρίου 2020, Banco de Santander (C-274/14, EU:C:2020:17, σκέψεις 66 έως 68).

56. Εκτός αν, και έως ότου αποδειχθούν κάποιοι από τους γενικούς αυτούς ισχυρισμούς, είτε σε επίπεδο νόμου είτε στην πρακτική και κατά την εφαρμογή του νόμου [19], ούτως ώστε να μπορεί να τεθεί υπό αμφισβήτηση η ανεξαρτησία ενός δικαιοδοτικού οργάνου, φρονώ ότι τέτοιου είδους υπαινιγμοί ή εικασίες έχουν μικρή σημασία προκειμένου να εκτιμηθεί αν ένα εθνικό όργανο μπορεί ή όχι να χαρακτηριστεί ως δικαστήριο κατά την έννοια του άρθρου 267 ΣΛΕΕ. Όπως πρότεινα προσφάτως, για να εκτιμηθεί η ύπαρξη ανεξαρτησίας κατά την έννοια του άρθρου 267 ΣΛΕΕ, η έννοια του δικαστηρίου πρέπει να εξετάζεται σε διαρθρωτικό, θεσμικό επίπεδο. Επίκεντρο της εν λόγω εξέτασης αποτελεί το αιτούν δικαιοδοτικό όργανο αυτό καθεαυτό, ενώ παράλληλα συνεκτιμάται η λειτουργία που το εν λόγω όργανο καλείται να επιτελέσει υπό τις ειδικές περιστάσεις μιας υπόθεσης [20].

57. Δεν βλέπω τον λόγο για τον οποίο δικαιοδοτικά όργανα που συγκροτούνται από «μη επαγγελματίες δικαστές» να μην μπορούν να χαρακτηριστούν, από διαρθρωτικής πλευράς, ως δικαστήρια κατά την έννοια του άρθρου 267 ΣΛΕΕ, υπό την προϋπόθεση βεβαίως ότι, στο πλαίσιο της δικαιοδοτικής τους δραστηριότητας, πληρούν όλες τις απαιτήσεις περί δικαστικής ανεξαρτησίας. Με άλλα λόγια, η απαίτηση περί ανεξαρτησίας είναι *ακριβώς η ίδια για κάθε δικαστήριο*, είτε αποτελείται από «επαγγελματίες δικαστές», είτε από «ενόρκους», είτε από τον συνδυασμό αμφοτέρων.

58. Υπενθυμίζω ότι η διάρθρωση του εθνικού δικαιοδοτικού συστήματος αποτελεί εξ ορισμού επιλογή των κρατών μελών [21]. Συναφώς, είναι βεβαίως αληθές ότι, σε πολλά κράτη μέλη, ζητήματα που αφορούν την πειθαρχία των μελών ορισμένων επαγγελμάτων επιλύονται από τα μέλη των επαγγελμάτων αυτών και, επομένως, από «μη επαγγελματίες» δικαστές. Τούτο συμβαίνει, πράγματι, στην περίπτωση πλειόνων επαγγελμάτων που αποκαλούνται «ελευθέρια», όπως οι ιατροί, οι κτηνίατροι, οι οδοντίατροι, οι αρχιτέκτονες, οι φαρμακοποιοί ή, εν προκειμένω, οι δικηγόροι. Τα οφέλη αυτής της θεσμικής επιλογής είναι μάλλον σαφή: απαιτείται τεχνογνωσία σε ζητήματα επαγγελματικών απαιτήσεων και πειθαρχίας στον οικείο, συχνά περίπλοκο, τομέα [22].

59. Στο παρελθόν, το Δικαστήριο δεν δίστασε να απαντήσει σε προδικαστικά ερωτήματα τέτοιων οργάνων αν αποδεικνυόταν ότι πληρούνται οι απαιτήσεις του άρθρου 267 ΣΛΕΕ. Σε ορισμένες υποθέσεις, το Δικαστήριο προέβη σε διεξοδική συζήτηση σχετικά με τη φύση του επίμαχου οργάνου, όπως, επί παραδείγματι, όσον αφορά την ολλανδική Commissie van Beroep Huisartsgeneeskunde (επιτροπή προσφυγών επί θεμάτων γενικής ιατρικής, Κάτω Χώρες) [23] ή το ιταλικό Consiglio Nazionale Forense (συμβούλιο δικηγορικών συλλόγων, Ιταλία) [24]. Σε άλλες υποθέσεις, το Δικαστήριο απάντησε στα προδικαστικά ερωτήματα χωρίς να εξετάσει προηγουμένως αν υποβλήθηκαν από «δικαστήριο». Αυτό συνέβη, επί παραδείγματι, όσον αφορά την Oberste Berufungs- und Disziplinarkommission für Rechtsanwälte (ανώτατη επιτροπή

[19] Για περισσότερες λεπτομέρειες, βλ. προτάσεις μου στην υπόθεση Asociația «Forumul Judecătorilor din România» κ.λπ. (C-83/19, C-127/19, C-195/19, C-291/19 και C-355/19, EU:C:2020:746, σημεία 240 έως 248).

[20] Βλ., επίσης, προτάσεις μου στις συνεκδικαζόμενες υποθέσεις WB κ.λπ. (C-748/19 έως C-754/19, EU:C:2021:403, σημεία 52 και 166).

[21] Βλ., επί παραδείγματι, απόφαση της 19ης Νοεμβρίου 2019, A. K. κ.λπ. (Ανεξαρτησία του πειθαρχικού τμήματος του Ανωτάτου Δικαστηρίου) (C-585/18, C-624/18 και C-625/18, EU:C:2019:982, σκέψη 130 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

[22] Πρέπει να προστεθεί ότι το ίδιο ισχύει και για τους δικαστές και τη δικαστική πειθαρχία: ορισμένες πειθαρχικές επιτροπές για δικαστές στα κράτη μέλη συγκροτούνται αποκλειστικώς ή κυρίως από δικαστές. Σύμφωνα με το λογικό (ή παράλογο) συμπέρασμα της επιχειρηματολογίας της Πολωνικής Κυβέρνησης, θα σήμαινε άραγε αυτό ότι ούτε οι πειθαρχικές επιτροπές για δικαστές μπορούν να συγκροτούνται από (άλλους) δικαστές, διότι με τον τρόπο αυτό οι εν λόγω επιτροπές θα συγκροτούνταν από συναδέλφους και, συνεπώς, δεν θα ήταν ανεξάρτητες;

[23] Απόφαση της 6ης Οκτωβρίου 1981, Broekmeulen (246/80, EU:C:1981:218, σκέψεις 8 έως 17).

[24] Απόφαση της 17ης Ιουλίου 2014, Torresi (C-58/13 και C-59/13, EU:C:2014:2088, σκέψεις 15 έως 30). Βλ., επίσης, εμμέσως, απόφαση της 30ής Νοεμβρίου 1995, Gebhard (C-55/94, EU:C:1995:411).

προσφυγών και πειθαρχικών ζητημάτων δικηγόρων, Αυστρία)[25], ένα τοπικό πειθαρχικό επιμελητήριο οδοντιάτρων στη Γαλλία[26], ή ένα δευτεροβάθμιο συμβούλιο συλλόγου αρχιτεκτόνων[27]. Πάντως, το Δικαστήριο δεν δίστασε να απορρίψει αίτηση έκδοσης προδικαστικής αποφάσεως όταν έκρινε ότι το όργανο που υπέβαλε την αίτηση δεν πληρούσε την απαίτηση της ανεξαρτησίας[28].

60. Η ουσία, σε όλες αυτές τις περιπτώσεις, όσον αφορά τα δικαιοδοτικά όργανα που συγκροτούνται από «μη επαγγελματίες δικαστές»[29], είναι ο λόγος για τον οποίο εξετάζεται το κριτήριο περί ανεξαρτησίας βάσει του άρθρου 267 ΣΛΕΕ. Η εξέταση αυτή, μολονότι έχει στο επίκεντρό της το ίδιο κριτήριο περί ανεξαρτησίας όπως και άλλες διατάξεις του δικαίου της Ένωσης, δεν αφορά, επί παραδείγματι, σε αντίθεση με το άρθρο 47 του Χάρτη, τον ενδελεχή προσδιορισμό μιας συγκεκριμένης προσβολής ατομικών δικαιωμάτων που απορρέουν από το δίκαιο της Ένωσης[30]. Σκοπός της εν λόγω εξέτασης βάσει του άρθρου 267 ΣΛΕΕ είναι να προσδιοριστούν οι κατάλληλοι θεσμικοί εταίροι των κρατών μελών οι οποίοι μπορούν να αποτελέσουν τους συνομιλητές του Δικαστηρίου προκειμένου να διασφαλιστεί η ομοιόμορφη ερμηνεία του δικαίου της Ένωσης. Πράγματι, προκειμένου να διασφαλιστεί η πρακτική αποτελεσματικότητα της έννομης τάξης της Ένωσης, το Δικαστήριο θα πρέπει να δύναται να αποφανθεί επί των ζητημάτων ερμηνείας και κύρους του δικαίου της Ένωσης που ενδέχεται να τεθούν στο πλαίσιο εθνικής διαδικασίας η οποία δύναται να επηρεάσει την άσκηση των δικαιωμάτων που παρέχει το δίκαιο αυτό[31].

61. Στο πλαίσιο αυτό, η Πολωνική Κυβέρνηση δεν εξήγησε, πέραν απλών αόριστων ισχυρισμών που στηρίζονται σε εικασίες, για ποιο λόγο το πειθαρχικό συμβούλιο δεν πληροί την απαίτηση περί ανεξαρτησίας, η οποία είναι συμφυής με την έννοια του «δικαστηρίου» κατά το άρθρο 267 ΣΛΕΕ. Κατόπιν των διευκρινίσεων στις οποίες προέβη το πειθαρχικό συμβούλιο, δεν προκύπτει ότι αυτό στερείται ανεξαρτησίας (εξωτερικής ή εσωτερικής), ούτως ώστε να μην είναι σε θέση να υποβάλει προδικαστικό ερώτημα στο Δικαστήριο.

62. Ως εκ τούτου, φρονώ ότι το πειθαρχικό συμβούλιο (του δικηγορικού συλλόγου Βαρσοβίας) πληροί τις προϋποθέσεις για την παραδεκτή υποβολή αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως στο Δικαστήριο στο πλαίσιο της διαφοράς της κύριας δίκης βάσει του άρθρου 267 ΣΛΕΕ.

25 Απόφαση της 22ας Δεκεμβρίου 2010, Koller (C-118/09, EU:C:2010:805), στο πλαίσιο διαφοράς με αντικείμενο την απόρριψη αίτησης συμμετοχής στη δοκιμασία επάρκειας για την άσκηση του επαγγέλματος του δικηγόρου.

26 Διάταξη της 23ης Οκτωβρίου 2018, Conseil départemental de l'ordre des chirurgiens-dentistes de la Haute-Garonne (C-296/18, μη δημοσιευθείσα, EU:C:2018:857), στο πλαίσιο πειθαρχικής διαδικασίας εις βάρος οδοντιάτρου.

27 Απόφαση της 8ης Απριλίου 1992, Bauer (C-166/91, EU:C:1992:184), στο πλαίσιο απόρριψης αίτησης κατοίκου του Βελγίου για εγγραφή στα μητρώα αρχιτεκτόνων σε τοπικό σύλλογο αρχιτεκτόνων.

28 Βλ., επί παραδείγματι, διάταξη της 28ης Νοεμβρίου 2013, Devillers (C-167/13, μη δημοσιευθείσα, EU:C:2013:804).

29 Βεβαίως, δεν αφορά μόνον πειθαρχικά, αλλά και άλλα δικαιοδοτικά όργανα. Βλ., επί παραδείγματι, απόφαση της 30ής Μαΐου 2013, F. (C-168/13 PPU, EU:C:2013:358), κατόπιν αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως του γαλλικού Conseil constitutionnel (συνταγματικού δικαστηρίου) το οποίο, κατά τη διάρκεια της υπάρξεώς του, απαρτίζεται κυρίως από μη επαγγελματίες δικαστές, μεταξύ των οποίων ακόμη και «μη δικηγόροι». Βλ., επίσης, προτάσεις μου στην υπόθεση Eurobox Promotion κ.λπ. (C-357/19 και C-547/19, EU:C:2021:170, σημεία 215 έως 219).

30 Βλ., λεπτομερώς, τις προτάσεις μου στις συνεκδικαζόμενες υποθέσεις WB κ.λπ. (C-748/19 έως C-754/19, EU:C:2021:403, σημεία 161 έως 169).

31 Βλ., επί παραδείγματι, απόφαση της 6ης Οκτωβρίου 1981, Broekmeulen (246/80, EU:C:1981:218, σκέψη 16).

Β. Επί του πρώτου προδικαστικού ερωτήματος: η οδηγία περί των υπηρεσιών και το άρθρο 47 του Χάρτη

1. Επί του παραδεκτού

63. Προκαταρκτικώς, πρέπει να υπομνησθεί ότι, κατά πάγια νομολογία, τα προδικαστικά ερωτήματα που υποβάλλει το εθνικό δικαστήριο εντός του πραγματικού και νομοθετικού πλαισίου που αυτό έχει προσδιορίσει με δική του ευθύνη και την ακρίβεια του οποίου δεν οφείλει να ελέγξει το Δικαστήριο, απολαύουν τεκμηρίου λυσιτέλειας Το Δικαστήριο μπορεί να αρνηθεί να αποφανθεί επί αιτήσεως εθνικού δικαστηρίου μόνον όταν προκύπτει προδήλως ότι η ζητούμενη ερμηνεία του δικαίου της Ένωσης ουδεμία σχέση έχει με το υποστατό ή με το αντικείμενο της διαφοράς της κύριας δίκης, όταν το πρόβλημα είναι υποθετικής φύσης ή ακόμη όταν το Δικαστήριο δεν έχει στη διάθεσή του τα πραγματικά και νομικά στοιχεία που είναι αναγκαία για να δώσει χρήσιμη απάντηση στα ερωτήματα που του έχουν υποβληθεί [32].

64. Στο πλαίσιο αυτό, τόσο ο γενικός εισαγγελέας όσο και η Πολωνική Κυβέρνηση εκτιμούν ότι η υπό κρίση αίτηση προδικαστικής αποφάσεως είναι απαράδεκτη, διότι η απάντηση δεν είναι αναγκαία για την επίλυση της διαφοράς της κύριας δίκης. Τα ως άνω ενδιαφερόμενα μέρη υποστηρίζουν ότι το δεύτερο, το τρίτο και το τέταρτο προδικαστικό ερώτημα είναι απαράδεκτα, δεδομένου ότι το αιτούν δικαστήριο εξετάζει μόνον το μεταγενέστερο στάδιο της διαδικασίας της κύριας δίκης, ήτοι μια υποθετική προσφυγή ενώπιον του Izba Dyscyplinarna Sądu Najwyższego (πειθαρχικού τμήματος του Ανωτάτου Δικαστηρίου). Όσον αφορά το πρώτο προδικαστικό ερώτημα, αμφότερα τα ενδιαφερόμενα μέρη υποστηρίζουν ότι και αυτό είναι απαράδεκτο, διότι υποβλήθηκε απλώς και μόνον προκειμένου να δοθεί απάντηση στο δεύτερο, στο τρίτο και στο τέταρτο ερώτημα. Επιπλέον, στην προκειμένη περίπτωση δεν ισχύει καμία διάταξη του δικαίου της Ένωσης και, ως εκ τούτου, το δίκαιο της Ένωσης δεν έχει καμία χρησιμότητα για τον R.G.

65. Δεν συμφωνώ. Κατά τη γνώμη μου, το πρώτο προδικαστικό ερώτημα είναι σαφώς παραδεκτό.

66. Πρώτον, από εννοιολογικής απόψεως, δεν μπορώ να δεχθώ το «συνακολούθως απαράδεκτο» που προτείνουν, κατ' ουσίαν, ο εθνικός Γενικός Εισαγγελέας και η Πολωνική Κυβέρνηση. Κατά το παρελθόν, το Δικαστήριο έχει κατά παράδοση εξετάσει αυτοτελώς καθένα από τα ερωτήματα που υπέβαλαν τα αιτούντα δικαστήρια, στο μέτρο, βεβαίως, που τα ερωτήματα αυτά μπορούν λογικά να διαχωριστούν. Κάθε ερώτημα εξετάζεται χωριστά με βάση τα δικά του επιχειρήματα ουσίας, στοιχείο που συχνά οδηγεί, όπως είναι σύνηθες στη νομολογία, στο να δοθεί απάντηση σε ορισμένα ερωτήματα, ενώ άλλα απορρίπτονται ως απαράδεκτα στο πλαίσιο της ίδιας διαδικασίας. Το παραδεκτό (ή απαράδεκτο) κρίνεται ανεξάρτητα.

67. Δεύτερον, η νομολογία ακολουθεί μια αρκετά γενναιόδωρη προσέγγιση όσον αφορά το παραδεκτό [33]. Όταν πρόκειται για κατανομή των καθηκόντων μεταξύ των εθνικών δικαστηρίων και του Δικαστηρίου, ο ρόλος του Δικαστηρίου δεν είναι να εικάσει τα απώτερα κίνητρα ενός εθνικού δικαστηρίου. Ενδείκνυται ακόμη λιγότερο να υπονοείται, κατ' ουσίαν, η κακή πίστη ενός εθνικού δικαστηρίου και, βάσει αυτής της εικασίας, να μη δίδεται απάντηση σε προδικαστικό ερώτημα.

[32] Βλ., επί παραδείγματι, αποφάσεις της 10ης Δεκεμβρίου 2018, Wightman κ.λπ. (C-621/18, EU:C:2018:999, σκέψεις 26 και 27), και της 9ης Ιουλίου 2020, Verein für Konsumenteninformation (C-343/19, EU:C:2020:534, σκέψη 19 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

[33] Βλ., προσφάτως, απόφαση της 1ης Οκτωβρίου 2019, Blaise κ.λπ. (C-616/17, EU:C:2019:800, σκέψη 31 έως 39).

68. Τρίτον, όσον αφορά το περιεχόμενο του πρώτου προδικαστικού ερωτήματος στο πλαίσιο της εξέτασης του παραδεκτού, υφίσταται στενή σχέση μεταξύ, αφενός, των πραγματικών περιστατικών της υπό κρίση υπόθεσης και των επίμαχων εθνικών διατάξεων *και*, αφετέρου, της οδηγίας περί των υπηρεσιών, της οποίας την ερμηνεία ζητεί το αιτούν δικαστήριο. Δεν μπορεί να γίνει δεκτό ότι το πρώτο προδικαστικό ερώτημα αφορά ερμηνεία η οποία προδήλως δεν έχει καμία σχέση με το υποστατό ή το αντικείμενο της διαφοράς της κύριας δίκης. Με άλλα λόγια, το πρώτο ερώτημα συνδέεται, επί της ουσίας, με σαφώς προσδιορισμένο νομοθέτημα του δικαίου της Ένωσης, του οποίου την ερμηνεία ζητεί το αιτούν δικαστήριο [34].

69. Τέταρτον, για την εκτίμηση του παραδεκτού ουδεμία επιρροή ασκεί αν ο προσφεύγων της κύριας δίκης θα ωφεληθεί πραγματικά από την απάντηση του Δικαστηρίου, όταν εκδοθεί από το αιτούν δικαστήριο η οριστική απόφαση επί της ουσίας [35]. Η εξάρτηση του παραδεκτού από μια συγκεκριμένη απάντηση επί της ουσίας αντιστρέφει την προσήκουσα σειρά των πραγμάτων [36].

70. Συνοψίζοντας, δεν φρονώ βεβαίως ότι η απάντηση στο πρώτο ερώτημα του αιτούντος δικαστηρίου σχετικά με την οδηγία περί των υπηρεσιών στερείται οποιασδήποτε σημασίας για την επίλυση της διαφοράς της κύριας δίκης. Ως εκ τούτου, με την επιφύλαξη της επικείμενης εκτίμησης του παραδεκτού του δευτέρου, του τρίτου και του τετάρτου ερωτήματος, το πρώτο προδικαστικό ερώτημα είναι παραδεκτό.

2. Η δυνατότητα εφαρμογής της οδηγίας περί των υπηρεσιών

71. Με το πρώτο σκέλος του πρώτου προδικαστικού ερωτήματος, το αιτούν δικαστήριο ζητεί να διευκρινιστεί αν η οδηγία περί των υπηρεσιών, ιδίως λόγω του άρθρου 10, παράγραφος 6, της οδηγίας, έχει εφαρμογή σε διαδικασία αφορώσα την πειθαρχική ευθύνη δικηγόρου, στο πλαίσιο της οποίας θα μπορούσε, εν τέλει, να εκδοθεί απόφαση διαγραφής του από τον δικηγορικό σύλλογο. Σε περίπτωση καταφατικής απάντησης, το αιτούν δικαστήριο ερωτά, στο δεύτερο σκέλος του ερωτήματός του, αν ο Χάρτης, και ειδικότερα το άρθρο 47, έχει εφαρμογή σε τέτοιες διαδικασίες ενώπιον των [πειθαρχικών] συμβουλίων δικηγορικών συλλόγων.

72. Κατά την άποψή μου, η απάντηση και στα δύο σκέλη του ερωτήματος αυτού πρέπει να είναι καταφατική. Για να εξηγήσω γιατί φρονώ ότι πρέπει να δοθεί η απάντηση αυτή, θα εξετάσω, κατ' αρχάς, τα αντίστοιχα πεδία εφαρμογής της οδηγίας περί των υπηρεσιών και της οδηγίας 98/5/ΕΚ [37] (α) και, εν συνεχεία, θα εξετάσω τη δυνατότητα εφαρμογής της οδηγίας περί των υπηρεσιών στις νομικές υπηρεσίες και, ειδικότερα, στις πειθαρχικές διαδικασίες εις βάρος δικηγόρων (β).

[34] Βλ. απόφαση της 26ης Μαρτίου 2020, Miasto Łowicz και Prokurator Generalny (C-558/18 και C-563/18, EU:C:2020:234, σκέψη 49). Βλ., επίσης, διάταξη της 6ης Οκτωβρίου 2020, Prokuratura Rejonowa w Słubicach (C-623/18, EU:C:2020:800).

[35] Βλ., επί παραδείγματι, απόφαση της 1ης Ιουνίου 2010, Blanco Pérez και Chao Gómez (C-570/07 και C-571/07, EU:C:2010:300, σκέψεις 38 έως 40).

[36] Βλ., επίσης, προτάσεις μου στην υπόθεση Bundesrepublik Deutschland (Ερυθρά αγγελία της Interpol) (C-505/19, EU:C:2020:939, σημείο 34).

[37] Οδηγία του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 16ης Φεβρουαρίου 1998, για τη διευκόλυνση της μόνιμης άσκησης του δικηγορικού επαγγέλματος σε κράτος μέλος διάφορο εκείνου στο οποίο αποκτήθηκε ο επαγγελματικός τίτλος (ΕΕ 1998, L 77, σ. 36).

α) Τα αντίστοιχα πεδία εφαρμογής της οδηγίας περί των υπηρεσιών και της οδηγίας 98/5

73. Κατά την Πολωνική Κυβέρνηση, το δίκαιο της Ένωσης δεν τυγχάνει εφαρμογής εν προκειμένω. Ειδικότερα, η οδηγία περί των υπηρεσιών δεν έχει εφαρμογή επειδή η οδηγία 98/5 αποτελεί *lex specialis*, στο καθ' ύλην πεδίο εφαρμογής της οποίας δεν εμπίπτει η υπό κρίση υπόθεση.

74. Δεν συμφωνώ.

75. Κατά το άρθρο 3, παράγραφος 1, της οδηγίας περί των υπηρεσιών, «[α]ν οι διατάξεις της παρούσας οδηγίας έρχονται σε σύγκρουση με διάταξη άλλης κοινοτικής πράξης που ρυθμίζει τις ειδικές πτυχές της πρόσβασης και της άσκησης δραστηριότητας παροχής υπηρεσίας σε ειδικούς τομείς ή ειδικά επαγγέλματα, η διάταξη της άλλης κοινοτικής πράξης υπερισχύει και εφαρμόζεται σ' αυτούς τους ειδικούς τομείς ή τα ειδικά επαγγέλματα». Το άρθρο 3, παράγραφος 1, μνημονεύει επίσης τέσσερις παράγωγες πράξεις της Ένωσης [38]. Μολονότι η οδηγία 98/5 δεν περιλαμβάνεται μεταξύ αυτών, η απαρίθμηση των μνημονευόμενων πράξεων δεν είναι εξαντλητική [39].

76. Συγκεκριμένα, όσον αφορά το περιεχόμενό της, η οδηγία 98/5 διέπει τους επαγγελματικούς και δεοντολογικούς κανόνες (άρθρο 6) και τις πειθαρχικές διαδικασίες (άρθρο 7) των δικηγόρων που ασκούν το επάγγελμά τους σε κράτος μέλος διαφορετικό εκείνου στο οποίο απέκτησαν τον επαγγελματικό τίτλο τους. Ειδικότερα, το άρθρο 7 ρυθμίζει τις αντίστοιχες πειθαρχικές εξουσίες και καθήκοντα των αρμόδιων αρχών των κρατών μελών καταγωγής και υποδοχής. Κατά το άρθρο 9 της εν λόγω οδηγίας, οι αποφάσεις περί ανάκλησης της εγγραφής δικηγόρου και οι αποφάσεις περί επιβολής πειθαρχικών κυρώσεων πρέπει να αιτιολογούνται. Επιπλέον, κατά των αποφάσεων αυτών μπορεί να ασκηθεί προσφυγή ενώπιον των δικαστηρίων βάσει του εσωτερικού δικαίου.

77. Εντούτοις, εν πάση περιπτώσει, εξακολουθώ να μην αντιλαμβάνομαι το επιχείρημα που προέβαλε η Πολωνική Κυβέρνηση. Δυσκολεύομαι να αντιληφθώ πώς ένας *lex specialis*, ήτοι η οδηγία 98/5, η οποία προδήλως δεν έχει εφαρμογή σε σχέση με ημεδαπό δικηγόρο, θα μπορούσε να εμποδίσει την εφαρμογή ενός *lex generalis*, ο οποίος σαφώς και τυγχάνει εφαρμογής τόσο από πλευράς προσωπικού όσο και καθ' ύλην πεδίου εφαρμογής.

78. Πρώτον, το κεφάλαιο ΙΙΙ της οδηγίας περί των υπηρεσιών, το οποίο αφορά την ελευθερία εγκατάστασης, έχει εφαρμογή και σε αμιγώς εσωτερικές καταστάσεις, επομένως και στην παροχή νομικών υπηρεσιών από δικηγόρους που δεν έχουν ασκήσει το δικαίωμα ελεύθερης κυκλοφορίας [40]. Επομένως, εξ ορισμού, στο μέτρο που εφαρμόζεται και στις νομικές υπηρεσίες, το κεφάλαιο ΙΙΙ της οδηγίας περί των υπηρεσιών έχει εφαρμογή για *όλους τους δικηγόρους*, ανεξάρτητα από το αν είναι, ως προς την απόκτηση του επαγγελματικού τίτλου τους, «αμιγώς ημεδαποί» ή «διασυνοριακοί» δικηγόροι.

[38] Οδηγία 96/71/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 16ης Δεκεμβρίου 1996, σχετικά με την απόσπαση εργαζομένων στο πλαίσιο παροχής υπηρεσιών (ΕΕ 1997, L 18, σ. 1)· Κανονισμός (ΕΟΚ) 1408/71 του Συμβουλίου, της 14ης Ιουνίου 1971, περί εφαρμογής των συστημάτων κοινωνικής ασφαλίσεως στους μισθωτούς και τις οικογένειές τους που διακινούνται εντός της Κοινότητας (ΕΕ ειδική έκδοση, 05/001, σ. 73)· οδηγία 89/552/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 3ης Οκτωβρίου 1989, για το συντονισμό ορισμένων νομοθετικών, κανονιστικών και διοικητικών διατάξεων των κρατών μελών σχετικά με την άσκηση τηλεοπτικών δραστηριοτήτων (ΕΕ 1989, L 298, σ. 23)· και οδηγία 2005/36/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 7ης Σεπτεμβρίου 2005, σχετικά με την αναγνώριση των επαγγελματικών προσόντων (ΕΕ 2005, L 255, σ. 22).

[39] Όπως συνάγεται από τη διατύπωση «στις εν λόγω πράξεις συμπεριλαμβάνονται», που χρησιμοποιείται στο άρθρο 3 της οδηγίας περί των υπηρεσιών, καθώς και από τον γενικό σκοπό αυτής της διάταξης.

[40] Απόφαση της 30ής Ιανουαρίου 2018, X και Visser (C-360/15 και C-31/16, EU:C:2018:44, σκέψη 110).

79. Δεύτερον, όσον αφορά *τους αλλοδαπούς δικηγόρους* ειδικότερα, η οδηγία περί των υπηρεσιών θα τύχει εξ ορισμού εφαρμογής *μόνο στον βαθμό* που οι γενικές διατάξεις της δεν έχουν αντικατασταθεί, σύμφωνα με το άρθρο 3, παράγραφος 1, της οδηγίας περί των υπηρεσιών, από ειδική διάταξη της οδηγίας 98/5. Ωστόσο, ακόμη και σε σχέση με τους αλλοδαπούς δικηγόρους, είναι αμφισβητήσιμο κατά πόσον η οδηγία 98/5 προβλέπει άλλως όσον αφορά τις ειδικές εγγυήσεις των άρθρων 9, και 10, της οδηγίας περί των υπηρεσιών [41].

80. Τρίτον, στοιχείο του οποίου η διακρίβωση απόκειται πάντως στο αιτούν δικαστήριο, δεν προκύπτει ότι ο R.G. είναι αλλοδαπός δικηγόρος, κατά την έννοια της οδηγίας 98/5 [42]. Εφόσον πρόκειται για *ημεδαπό δικηγόρο*, η οδηγία περί των υπηρεσιών θα έχει οπωσδήποτε εφαρμογή στην περίπτωσή του, ενώ η οδηγία 98/5 δεν θα έχει καμία λυσιτέλεια για την υπό κρίση υπόθεση.

81. Ως εκ τούτου, σε αμφότερες τις περιπτώσεις, η οδηγία 98/5 απλούστατα δεν ορίζει κάτι διαφορετικό. Δεν φαίνεται να υπάρχει αντιληπτή σύγκρουση με κάποια ειδική διάταξη του δικαίου της Ένωσης η οποία διέπει το ζήτημα, κατά την έννοια του άρθρου 3, παράγραφος 1, της οδηγίας περί των υπηρεσιών.

β) Η οδηγία περί των υπηρεσιών και οι πειθαρχικές διαδικασίες κατά δικηγόρων

82. Όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη, καθώς και το αιτούν δικαστήριο, συμφωνούν ότι η οδηγία περί των υπηρεσιών έχει εφαρμογή στις νομικές υπηρεσίες και ότι η εγγραφή στο μητρώο δικηγορικού συλλόγου προκειμένου να επιτραπεί η άσκηση επαγγέλματος συνιστά σύστημα χορήγησης άδειας κατά την έννοια της οδηγίας αυτής. Τούτου δοθέντος, διάσταση απόψεων υφίσταται ως προς το ζήτημα αν οι πειθαρχικές διαδικασίες συνιστούν μέρος ενός τέτοιου συστήματος χορήγησης άδειας. Το αιτούν δικαστήριο και η Επιτροπή θεωρούν ότι τούτο ισχύει, ενώ η Ολλανδική και η Πολωνική Κυβέρνηση διαφωνούν.

83. Κατά το άρθρο 2 της οδηγίας περί των υπηρεσιών, το οποίο ορίζει το καθ' ύλην πεδίο εφαρμογής της, η παροχή νομικών συμβουλών εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας. Πράγματι, η νομική εκπροσώπηση αποτελεί αναμφισβήτητα ένα συγκεκριμένο είδος υπηρεσίας η οποία, λόγω της σημασίας της για την ορθή απονομή της δικαιοσύνης, συνιστά κατοχυρωμένο επάγγελμα που ρυθμίζεται κατά τρόπο λεπτομερή και διέπεται από συγκεκριμένους κανόνες δεοντολογίας [43]. Γεγονός παραμένει ότι η νομική εκπροσώπηση, μολονότι υπόκειται σε ειδικούς κανόνες, αποτελεί υπηρεσία κατά την έννοια της οδηγίας περί των υπηρεσιών.

84. Κατά το άρθρο 9, παράγραφος 1, τα κράτη μέλη δεν μπορούν να εξαρτούν την πρόσβαση σε δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών και την άσκησή τους από σύστημα χορήγησης άδειας *παρά μόνον εάν*: α) το σύστημα αυτό δεν εισάγει διακρίσεις εις βάρος του παρόχου της υπηρεσίας· β) η ανάγκη ύπαρξης ενός τέτοιου συστήματος δικαιολογείται από επιτακτικό λόγο δημόσιου συμφέροντος· γ) ο επιδιωκόμενος σκοπός δεν μπορεί να επιτευχθεί με λιγότερο περιοριστικό μέτρο.

[41] Βλ., ειδικότερα, άρθρο 9, παράγραφος 3, της οδηγίας περί των υπηρεσιών σχετικά με τα συστήματα χορήγησης άδειας: «[τ]ο παρόν τμήμα *δεν* εφαρμόζεται στις *πτυχές* των συστημάτων χορήγησης άδειας που *διέπονται αμέσως ή εμμέσως από άλλες κοινοτικές πράξεις*» (η υπογράμμιση δική μου), στοιχείο που αφήνει να εννοηθεί ότι δεν εφαρμόζεται σε *άλλες* πτυχές των συστημάτων χορήγησης άδειας. Βλ., επίσης, απόφαση της 7ης Μαΐου 2019, Μοναχός Ειρηναίος (C-431/17, EU:C:2019:368, σκέψεις 30 και 31), η οποία διακρίνει μεταξύ της (εναρμονισμένης) εγγραφής των αλλοδαπών δικηγόρων και της (μη εναρμονισμένης) άσκησης του επαγγέλματος στο πλαίσιο της οδηγίας 98/5.

[42] Όπως άλλωστε συνάγεται εμμέσως και από την επισήμανση στο τέλος του πρώτου ερωτήματος που υπέβαλε το αιτούν δικαστήριο, δηλαδή «ακόμη και όταν όλα τα κρίσιμα στοιχεία της υπόθεσης περιορίζονται στο εσωτερικό ενός και μόνον κράτους μέλους».

[43] Βλ., περαιτέρω, προτάσεις μου στις συνεκδικασθείσες υποθέσεις Uniwersytet Wrocławski και Δημοκρατία της Πολωνίας κατά REA (C-515/17 P και C-561/17 P, EU:C:2019:774, σημεία 103 και 104).

85. Όπως συμφωνούν όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη, δεν υπάρχει καμία αμφιβολία ότι οι κανόνες περί εγγραφής στο μητρώο δικηγορικού συλλόγου αποτελούν μέρος συστήματος χορήγησης άδειας κατά την έννοια της οδηγίας περί των υπηρεσιών, διότι οι κανόνες αυτοί αφορούν την ίδια την *πρόσβαση* στο δικηγορικό επάγγελμα [44].

86. Πρέπει, ωστόσο, να θεωρηθεί ότι και η πειθαρχική διαδικασία κατά δικηγόρου αποτελεί άλλο ένα στοιχείο του εν λόγω συστήματος χορήγησης άδειας;

87. Κατά το αιτούν δικαστήριο και την Επιτροπή, η πειθαρχική διαδικασία εις βάρος εγγεγραμμένου δικηγόρου αποτελεί επίσης μέρος του συστήματος, καθόσον, στο πλαίσιο αυτής της διαδικασίας, μπορεί να επιβληθεί στους δικηγόρους ποινή προσωρινής ή οριστικής παύσης από το δικηγορικό λειτούργημα και απαγόρευση επανεγγραφής με ισχύ δέκα ετών. Τα μέτρα αυτά συνιστούν ανάκληση της άδειας κατά την έννοια του άρθρου 10, παράγραφος 6, της οδηγίας περί των υπηρεσιών.

88. Αντιθέτως, κατά την Ολλανδική και την Πολωνική Κυβέρνηση, η πειθαρχική διαδικασία, εξεταζόμενη μεμονωμένα, όχι μόνο δεν συνιστά «σύστημα χορήγησης άδειας» κατά την έννοια της οδηγίας περί των υπηρεσιών, αλλά ούτε καν εντάσσεται στο σύστημα αυτό. Μολονότι η πειθαρχική ποινή μπορεί εν τέλει να έχει ως συνέπεια την απαγόρευση συνέχισης παροχής της υπηρεσίας, εντούτοις δεν ισοδυναμεί ούτε με άρνηση ούτε με ανάκληση της άδειας. Εν πάση περιπτώσει, το άρθρο 10, παράγραφος 6, της οδηγίας περί των υπηρεσιών δεν έχει εφαρμογή στην υπόθεση της κύριας δίκης, δεδομένου ότι η υπό κρίση διαφορά αφορά την απόφαση του υπευθύνου πειθαρχικών διαδικασιών περί περατώσεως της διαδικασίας και όχι απόφαση περί επιβολής πειθαρχικής ποινής. Κατά συνέπεια, καμία απόφαση περί προσωρινής ή οριστικής παύσης του δικηγόρου δεν δύναται να ληφθεί στο πλαίσιο της διαδικασίας αυτής. Εξάλλου, κατά την Ολλανδική Κυβέρνηση, οι πειθαρχικοί κανόνες εν γένει δεν μπορούν να χαρακτηριστούν ως «απαιτήσεις» κατά την έννοια του άρθρου 4, παράγραφος 7, της οδηγίας περί των υπηρεσιών.

89. Συμμερίζομαι την άποψη του αιτούντος δικαστηρίου και της Επιτροπής.

90. Βεβαίως, η οδηγία περί των υπηρεσιών δεν περιέχει καμία ειδική διάταξη σχετικά με τους πειθαρχικούς κανόνες ή τις πειθαρχικές διαδικασίες. Το γεγονός αυτό ουδόλως προκαλεί έκπληξη, δεδομένου ότι η οδηγία περί των υπηρεσιών (ιδίως, αλλά όχι μόνον, το κεφάλαιο ΙΙΙ) εφαρμόζεται οριζοντίως και, για τον λόγο αυτό, διατυπώθηκε σε μεγάλο βαθμό κατά τρόπο γενικό και αφηρημένο, σκοπεί δε στη διασφάλιση της ελευθερίας εγκατάστασης των παρόχων υπηρεσιών και της ελεύθερης παροχής πληθώρας υπηρεσιών.

91. Συμφωνώ ότι μια πειθαρχική διαδικασία κατά δικηγόρου, εξεταζόμενη μεμονωμένα, ουδόλως μπορεί να συνιστά σύστημα χορήγησης άδειας βάσει της οδηγίας περί των υπηρεσιών. Εντούτοις, δεν αντιλαμβάνομαι με ποια λογική αυτή η διαδικασία, εξεταζόμενη στο πλαίσιο της οδηγίας περί των υπηρεσιών, θα έπρεπε να θεωρείται διαφορετικό σύστημα. Αντιθέτως, από την άποψη της οδηγίας περί των υπηρεσιών, μια τέτοια διαδικασία εντάσσεται προδήλως σε ένα σύνολο κανόνων που αφορούν την πρόσβαση, την άσκηση και, εν τέλει, την αναγκαστική παύση της παροχής υπηρεσιών.

92. Στο πλαίσιο της οδηγίας περί των υπηρεσιών, τα κράτη μέλη δεν εμποδίζουν ούτε την πρόσβαση σε δραστηριότητα εμπίπτουσα στην οδηγία περί των υπηρεσιών ούτε την άσκησή της. Μολονότι η οδηγία περί των υπηρεσιών τείνει να επικεντρώνεται στην πρόσβαση, περιέχει πολλές

[44] Όπως ορίζεται στο άρθρο 4, παράγραφος 6, ερμηνευόμενο υπό το πρίσμα της αιτιολογικής σκέψης 49 της οδηγίας περί των υπηρεσιών.

διατάξεις που αφορούν τόσο την πρόσβαση όσο και την άσκηση [45], ή απλώς και μόνον την άσκηση της ελευθερίας εγκατάστασης [46]. Οι πειθαρχικές διαδικασίες αποσκοπούν, κατά κάποιον τρόπο, στη διασφάλιση της ποιότητας της άσκησης της παροχής νομικών συμβουλών. Από την άποψη αυτή, θα μπορούσαν πράγματι να θεωρηθούν στοιχείο του ευρύτερου συστήματος που διέπει την πρόσβαση και την άσκηση αυτού του είδους υπηρεσιών. Τούτο σημαίνει ότι οι πειθαρχικοί κανόνες και η εφαρμογή τους στο πλαίσιο ειδικών διαδικασιών πρέπει να «παρακολουθούνται» δυνάμει της οδηγίας περί των υπηρεσιών προκειμένου να διασφαλίζεται ότι οι κανόνες αυτοί συμμορφώνονται με το άρθρο 10, παράγραφος 2, της οδηγίας αυτής όσον αφορά τα συστήματα χορήγησης αδειών.

93. Φρονώ, πάντως, ότι το γράμμα του άρθρου 10, παράγραφος 6, της οδηγίας περί των υπηρεσιών αίρει κάθε αμφιβολία ως προς το αν καλύπτει ακόμη και αποφάσεις περί «λήξης» του δικαιώματος πρόσβασης και άσκησης συγκεκριμένου είδους υπηρεσιών. Κατά την παράγραφο αυτή: «[π]λην των περιπτώσεων χορήγησης άδειας, *κάθε* απόφαση των αρμόδιων αρχών, συμπεριλαμβανομένης της άρνησης *ή της ανάκλησης* μιας άδειας, αιτιολογείται πλήρως και μπορεί να προσβληθεί ενώπιον των δικαστηρίων ή άλλων φορέων έννομης προστασίας» [47].

94. Λαμβανομένου υπόψη του γράμματος αυτού, αλλά και της λογικής που διέπει την οδηγία περί των υπηρεσιών, δεν αντιλαμβάνομαι πώς θα μπορούσε να υποστηριχθεί ευλόγως ότι μια απόφαση περί διαγραφής δικηγόρου από το μητρώο δεν ισοδυναμεί με ανάκληση της άδειας άσκησης του επαγγέλματός του και, συνεπώς, της παροχής νομικών υπηρεσιών. Η ανάκληση ήδη χορηγηθείσας άδειας δεν αποτελεί παρά ανάκληση της ήδη χορηγηθείσας πρόσβασης. Η ευρέως διατυπωμένη αυτή διάταξη υποδηλώνει όχι μόνον ότι κάθε (δυσμενής) απόφαση σχετικά με την πρόσβαση ή την άσκηση υπηρεσίας εμπίπτει στην οδηγία περί των υπηρεσιών, αλλά και ότι πρέπει να μπορεί να αποτελεί αντικείμενο προσφυγής.

95. Το συμπέρασμα αυτό δεν αναιρείται από την εκ μέρους της Πολωνικής Κυβέρνησης επίκληση του άρθρου 1, παράγραφος 5, της οδηγίας για τις υπηρεσίες, κατά το οποίο η οδηγία αυτή «δεν θίγει τους κανόνες ποινικού δικαίου των κρατών μελών». Οι πειθαρχικές διαδικασίες δεν είναι, αυτές καθεαυτές, πανομοιότυπες με το ποινικό δίκαιο και την ποινική δίωξη. Επιπλέον, ακόμη και αν ήταν πανομοιότυπες, γεγονός που δεν ισχύει, το άρθρο 1, παράγραφος 5, διευκρινίζει ότι «τα κράτη μέλη δεν επιτρέπεται να περιορίζουν την ελευθερία παροχής υπηρεσιών εφαρμόζοντας διατάξεις ποινικού δικαίου οι οποίες ρυθμίζουν ειδικά ή επηρεάζουν την πρόσβαση σε δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών ή την άσκησή τους, κατά παρέκκλιση των κανόνων της παρούσας οδηγίας» [48].

96. Ομοίως, δεν διαβλέπω κανένα έρεισμα στην επιχειρηματολογία της Πολωνικής Κυβέρνησης κατά την οποία δεν έχει ακόμη εκδοθεί εις βάρος του R.G. απόφαση περί διαγραφής του από το μητρώο του δικηγορικού συλλόγου και ότι μια τέτοια απόφαση δεν μπορεί να εκτελεστεί αποτελεσματικά στο πλαίσιο της ειδικής διαδικασίας του ελέγχου της διάταξης του υπεύθυνου πειθαρχικών διαδικασιών να μην κινήσει πειθαρχική διαδικασία για την προβαλλόμενη παράβαση.

[45] Επί παραδείγματι, άρθρα 3, παράγραφος 1, 5, παράγραφος 1, 6, παράγραφος 1, στοιχείο β', 8, παράγραφος 1, 9, παράγραφος 1, 10, παράγραφος 4, 14, παράγραφος 1, 15, παράγραφος 2, της οδηγίας περί των υπηρεσιών.

[46] Όπως ορίζει το άρθρο 1, παράγραφος 1, της οδηγίας περί των υπηρεσιών.

[47] Η υπογράμμιση δική μου.

[48] Βλ., επί παραδείγματι, απόφαση της 4ης Ιουλίου 2019, Kirschstein (C-393/17, EU:C:2019:563, σκέψεις 61 έως 63). Βλ. επίσης, καίτοι μη δεσμευτικό, το εγχειρίδιο εφαρμογής της οδηγίας περί των υπηρεσιών (σ. 15).

97. Συναφώς, αρκεί η διαπίστωση ότι το νομοθετικό περιεχόμενο μιας πράξης του δικαίου της Ένωσης δεν μπορεί να προσδιορίζεται εκ των υστέρων κατά τρόπο εξαρτώμενο από την έκβαση μιας διαδικασίας, η δε υπόθεση να εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης ή να εκφεύγει από αυτό αναλόγως αν ένα πρόσωπο καταδικάστηκε ή αθωώθηκε εντέλει[49]. Εν γένει, αρκεί ορισμένη διαδικασία να εμπίπτει στο καθ' ύλην πεδίο εφαρμογής μιας πράξης του δικαίου της Ένωσης, ούτως ώστε το σύνολο της διαδικασίας αυτής να εμπίπτει επίσης στο πεδίο εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης, ανεξαρτήτως της εκβάσεως ή του τελικού σταδίου της.

98. Συνοψίζοντας, όσον αφορά το πρώτο σκέλος του πρώτου προδικαστικού ερωτήματος, το κεφάλαιο ΙΙΙ της οδηγίας περί των υπηρεσιών εφαρμόζεται, στο πλαίσιο συστήματος χορήγησης άδειας που διέπει την άσκηση του επαγγέλματος του δικηγόρου, και στις πειθαρχικές διαδικασίες που κινούνται εις βάρος δικηγόρων, το αποτέλεσμα των οποίων μπορεί να επηρεάσει τη δυνατότητα των εν λόγω δικηγόρων να συνεχίσουν να παρέχουν νομικές υπηρεσίες δυνάμει της οδηγίας περί των υπηρεσιών.

3. Το άρθρο 47 του Χάρτη

99. Η απάντηση στο δεύτερο σκέλος του πρώτου προδικαστικού ερωτήματος, όσον αφορά τη δυνατότητα εφαρμογής του Χάρτη, και ειδικότερα του άρθρου 47, στη διαφορά της οποίας έχει επιληφθεί το αιτούν δικαστήριο, είναι απλή.

100. Κατά πάγια νομολογία, τα θεμελιώδη δικαιώματα που κατοχυρώνονται στην έννομη τάξη της Ένωσης έχουν εφαρμογή σε όλες τις καταστάσεις που διέπονται από το δίκαιο της Ένωσης. Οσάκις εθνική ρύθμιση εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης, το Δικαστήριο, αποφαινόμενο επί αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως, οφείλει να παρέχει όλα τα ερμηνευτικά στοιχεία για την εκτίμηση, εκ μέρους του εθνικού δικαστηρίου, της συμφωνίας της νομοθετικής αυτής ρύθμισης με τα θεμελιώδη δικαιώματα των οποίων τον σεβασμό διασφαλίζει[50].

101. Επομένως, εφόσον τυγχάνει εφαρμογής η οδηγία περί των υπηρεσιών, ο Χάρτης, συμπεριλαμβανομένου του άρθρου 47, έχει, κατ' αρχήν, εφαρμογή και στην προκειμένη περίπτωση. Τούτο συνεπάγεται ότι το αιτούν δικαστήριο πρέπει να εφαρμόσει το άρθρο 47 του Χάρτη στο πλαίσιο της εκκρεμούς ενώπιόν του διαδικασίας.

102. Εντούτοις, όπως επεσήμαναν ο εθνικός Γενικός Εισαγγελέας και η Πολωνική Κυβέρνηση με τις παρατηρήσεις τους επί του παραδεκτού, δεν είναι βεβαίως απολύτως σαφές ποιο συγκεκριμένο ατομικό δικαίωμα που παρέχεται βάσει του δικαίου της Ένωσης μπορεί *ειδικώς* να αμφισβητηθεί στην υπόθεση που εκκρεμεί ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου. Συγκεκριμένα, μολονότι η μελλοντική έκβαση της κύριας διαδικασίας ενδέχεται να έχει εντέλει αρνητικές επιπτώσεις στη νομική κατάσταση του R.G. (με την υπαγωγή του σε πειθαρχική διαδικασία), επισημάνθηκε ότι ο R.G. δεν είναι ακόμη διάδικος στην κύρια διαδικασία. Στη διαφορά της οποίας έχει επιληφθεί το αιτούν δικαστήριο διάδικοι φαίνεται να είναι, αφενός, ο υπεύθυνος πειθαρχικών διαδικασιών και, αφετέρου, ο εθνικός Γενικός Εισαγγελέας και ο Υπουργός Δικαιοσύνης[51]. Επομένως, δεν

[49] Βλ., επίσης, προτάσεις μου στις συνεκδικασθείσες υποθέσεις Ministerul Public - Parchetul de pe lângă Înalta Curte de Casație și Justiție – Direcția Națională Anticorupție κ.λπ. (C-357/19 και C-547/19, EU:C:2021:170, σημεία 109 έως 115), σχετικά με το ίδιο επιχείρημα που προβλήθηκε όσον αφορά το πεδίο εφαρμογής του άρθρου 325, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ.

[50] Βλ., επί παραδείγματι, αποφάσεις της 26ης Φεβρουαρίου 2013, Åkerberg Fransson (C-617/10, EU:C:2013:105, σκέψη 19 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία), της 16ης Μαΐου 2017, Berlioz Investment Fund (C-682/15, EU:C:2017:373, σκέψεις 49 και 50), και της 16ης Οκτωβρίου 2019, Glencore Agriculture Hungary (C-189/18, EU:C:2019:861, σκέψεις 59 και 60).

[51] Βλ., επίσης, σημείο 42 των παρουσών προτάσεων.

προκύπτει αμέσως ποιος από αυτούς τους φορείς (που προφανώς είναι οντότητες δημοσίου δικαίου) διαθέτει τα θεμελιώδη δικαιώματα που κατοχυρώνει ο Χάρτης στην υπόθεση της κύριας δίκης.

103. Εν πάση περιπτώσει, ακόμη και αν το άρθρο 47 του Χάρτη δεν είχε εφαρμογή ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου λόγω μη ύπαρξης επιπτώσεων για συγκεκριμένα ατομικά δικαιώματα που κατοχυρώνονται από τον Χάρτη, στοιχείο το οποίο εναπόκειται στο αιτούν δικαστήριο να εξακριβώσει, εντούτοις, το άρθρο 19, παράγραφος 1, ΣΕΕ, του οποίου το περιεχόμενο είναι κατ' ουσίαν πανομοιότυπο με αυτό του άρθρου 47 του Χάρτη [52], εξακολουθεί να έχει εφαρμογή [53]. Σε αντίθεση με το άρθρο 47 του Χάρτη, για την εφαρμογή του άρθρου 19, παράγραφος 1, ΣΕΕ, αρκεί ένα εθνικό δικαστήριο *να ενδέχεται να κληθεί* να αποφανθεί επί ζητημάτων που αφορούν την εφαρμογή ή την ερμηνεία του δικαίου της Ένωσης [54].

104. Λαμβανομένου, επίσης, υπόψη του ανωτέρω συμπεράσματος σχετικά με τη δυνατότητα εφαρμογής της οδηγίας περί των υπηρεσιών στη διαδικασία ενώπιον του πειθαρχικού συμβουλίου εν γένει, δεν γεννάται καμία αμφιβολία ότι το αιτούν δικαστήριο ενδέχεται να κληθεί να αποφανθεί συναφώς και επί του δικαίου της Ένωσης.

Γ. Επί του δευτέρου, του τρίτου και του τετάρτου προδικαστικού ερωτήματος: οι εξουσίες των εθνικών δικαστηρίων για τη διασφάλιση της τήρησης του δικαίου της Ένωσης

105. Με το δεύτερο προδικαστικό ερώτημα, το αιτούν δικαστήριο ερωτά, κατ' ουσίαν, το Δικαστήριο αν οφείλει να μην εφαρμόσει τις εθνικές διατάξεις που καθιστούν αρμόδιο για την εκδίκαση αίτησης αναιρέσεως κατά απόφασης του ίδιου του αιτούντος δικαστηρίου (ή έφεσης κατά διάταξης η οποία δεν επιτρέπει την άσκηση αναίρεσης) ένα όργανο [ήτοι το Izba Dyscyplinarna Sądu Najwyższego (πειθαρχικό τμήμα του Ανωτάτου Δικαστηρίου)], το οποίο δεν είναι ανεξάρτητο και αμερόληπτο κατά την έννοια του άρθρου 47 του Χάρτη. Έχει στην περίπτωση αυτή το αιτούν δικαστήριο υποχρέωση να παραπέμψει αίτηση αναίρεσης ενώπιον του δικαστικού οργάνου το οποίο έχει ήδη καταστεί αρμόδιο [ήτοι του Izba Karna Sądu Najwyższego (ποινικού τμήματος του Ανωτάτου Δικαστηρίου];

106. Με το τρίτο ερώτημά του, το αιτούν δικαστήριο ερωτά ειδικότερα αν μπορεί (ή πρέπει) να αγνοήσει τη νομική θέση που διατύπωσε το the Izba Dyscyplinarna Sądu Najwyższego (πειθαρχικό τμήμα του Ανωτάτου Δικαστηρίου) όσον αφορά το δικαίωμα του εθνικού Γενικού Εισαγγελέα (ο οποίος είναι ταυτόχρονα και Υπουργός Δικαιοσύνης) και του Συνηγόρου του Πολίτη να ασκήσουν ένδικο μέσο.

107. Με το τέταρτο προδικαστικό ερώτημα, το αιτούν δικαστήριο διερωτάται, κατ' ουσίαν, αν πρέπει να μην εξετάσει την προσφυγή που ασκήθηκε από τον Υπουργό Δικαιοσύνης (ο οποίος είναι ταυτόχρονα και εθνικός Γενικός Εισαγγελέας), εάν μόνο με αυτόν τον τρόπο δύναται να διασφαλιστεί η διεξαγωγή της ενώπιόν του διαδικασίας σύμφωνα με το άρθρο 47 του Χάρτη. Το αιτούν δικαστήριο υπογραμμίζει τον κίνδυνο ότι, ακόμη και αν ληφθούν τα μνημονευόμενα στο

[52] Βλ., επί παραδείγματι, απόφαση της 2ας Μαρτίου 2021, A.B. κ.λπ. (Διορισμός δικαστών στο Ανώτατο Δικαστήριο – Προσφυγές) (C-824/18, EU:C:2021:153, σκέψεις 115 και 116).

[53] Όσον αφορά τη σχέση και τα αντίστοιχα πεδία εφαρμογής του άρθρου 19, παράγραφος 1, ΣΕΕ και του άρθρου 47 του Χάρτη, βλ. προτάσεις μου στις συνεκδικαζόμενες υποθέσεις WB κ.λπ. (C-748/19 έως C-754/19, EU:C:2021:403, σημεία 161 έως 169).

[54] Βλ., επί παραδείγματι, απόφαση της 24ης Ιουνίου 2019, Ευρωπαϊκή Επιτροπή κατά Δημοκρατίας της Πολωνίας (Ανεξαρτησία του Ανωτάτου Δικαστηρίου) (C-619/18, EU:C:2019:531, σκέψη 56 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

δεύτερο και το τρίτο ερώτημα μέτρα, η ενδεχόμενη άσκηση αναιρέσεως εκ μέρους του εθνικού Γενικού Εισαγγελέα (και ταυτόχρονα Υπουργού Δικαιοσύνης) μπορεί να εξετασθεί τελικώς από το Izba Dyscyplinarna Sądu Najwyższego (πειθαρχικό τμήμα του Ανωτάτου Δικαστηρίου).

108. Προκειμένου να εκτιμηθεί πλήρως το περιεχόμενο του δευτέρου, του τρίτου και του τετάρτου προδικαστικού ερωτήματος απαιτείται να ληφθούν υπόψη επαρκείς συμπληρωματικές πληροφορίες. Ως εκ τούτου, στη συνέχεια των προτάσεών μου, προτού εξετάσω το παραδεκτό των εν λόγω ερωτημάτων (2), θα παραθέσω κατ' αρχάς το πλαίσιο και τις πρόσφατες τροποποιήσεις που επήλθαν στο εθνικό δίκαιο και τη διαδικασία (1). Αφού αναδιατυπώσω τα ερωτήματα αυτά, θα ολοκληρώσω την τοποθέτησή μου υπενθυμίζοντας τις εξουσίες των εθνικών δικαστηρίων οι οποίες κατοχυρώνονται από το δίκαιο της Ένωσης και διασφαλίζουν αποτελεσματική δικαστική προστασία των παρεχομένων βάσει του δικαίου της Ένωσης δικαιωμάτων σε εθνικό επίπεδο (3).

1. Το εθνικό νομοθετικό και δικαιοδοτικό πλαίσιο

109. Αξίζει να επισημανθούν τρία στοιχεία του εθνικού νομικού πλαισίου, όπως αυτά παρουσιάστηκαν από το αιτούν δικαστήριο.

110. Πρώτον, το αιτούν δικαστήριο υπενθυμίζει ότι το Δικαστήριο έχει αποφανθεί επί του ζητήματος αν το Izba Dyscyplinarna Sądu Najwyższego (πειθαρχικό τμήμα του Ανωτάτου Δικαστηρίου) είναι ανεξάρτητο και αμερόληπτο δικαστήριο κατά την έννοια του άρθρο 47 του Χάρτη [55]. Στηριζόμενο στην απόφαση εκείνη, το Sąd Najwyższy (Izba Pracy i Ubezpieczeń Społecznych) [Ανώτατο Δικαστήριο (τμήμα εργατικών διαφορών και διαφορών κοινωνικής ασφάλισης), Πολωνία] με απόφαση της 5ης Δεκεμβρίου 2019 έκρινε ότι το Izba Dyscyplinarna Sądu Najwyższego (πειθαρχικό τμήμα του Ανωτάτου Δικαστηρίου) δεν αποτελεί ανεξάρτητο και αμερόληπτο δικαστήριο κατά την έννοια του άρθρου 47 του Χάρτη [56]. Ένας από τους παράγοντες που οδήγησαν το Sąd Najwyższy (Ανώτατο Δικαστήριο) στο συμπέρασμα αυτό ήταν η επιρροή που ασκεί η εκτελεστική εξουσία και, ειδικότερα, ο Υπουργός Δικαιοσύνης στη σύνθεση του εν λόγω οργάνου.

111. Δεύτερον, όσον αφορά τον ρόλο του εθνικού Γενικού Εισαγγελέα (και ταυτοχρόνως Υπουργού Δικαιοσύνης) [57], το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει ότι ο ρόλος τους στο πλαίσιο της πειθαρχικής διαδικασίας κατά δικηγόρων διευρύνθηκε προσφάτως, κατόπιν αμφιλεγόμενης ερμηνείας του εθνικού δικαίου εκ μέρους του Izba Dyscyplinarna Sądu Najwyższego (πειθαρχικού τμήματος του Ανωτάτου Δικαστηρίου).

112. Το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει ότι κατά την μέχρι τούδε κατηγορηματική άποψη του Izba Karna Sądu Najwyższego (ποινικού τμήματος του Ανωτάτου Δικαστηρίου), αλλά και σύμφωνα με τη νομική θεωρία, ούτε ο Prokurator Generalny (εθνικός Γενικός Εισαγγελέας) ούτε ο Rzecznik Praw Obywatelskich (Συνήγορος του Πολίτη) έχουν δικαίωμα, δυνάμει του άρθρου 521 του κώδικα ποινικής δικονομίας σε συνδυασμό με το άρθρο 95n, παράγραφος 1, του νόμου περί των δικηγόρων, να ασκήσουν αναίρεση κατά αποφάσεων των πειθαρχικών δικαστηρίων των

[55] Απόφαση της 19ης Νοεμβρίου 2019, A. K. κ.λπ. (Ανεξαρτησία του πειθαρχικού τμήματος του Ανωτάτου Δικαστηρίου) (C-585/18, C-624/18 και C-625/18, EU:C:2019:982).

[56] Απόφαση αριθ. III PO 7/18.

[57] Λαμβανομένου υπόψη του γεγονότος ότι στην Πολωνία ο Υπουργός Δικαιοσύνης κατέχει επίσης και το αξίωμα του εθνικού Γενικού Εισαγγελέα – βλ. προτάσεις μου στις συνεκδικαζόμενες υποθέσεις WB κ.λπ. (C-748/19 έως C-754/19, EU:C:2021:403). Για μια κριτική (και πράγματι) αρνητική εκτίμηση της ταύτισης των δύο αξιωμάτων, βλ. γνωμοδότηση 892/2017 της Επιτροπής της Βενετίας σχετικά με τον νόμο για την εισαγγελική αρχή, όπως τροποποιήθηκε (2017).

δικηγορικών συλλόγων να διατηρήσουν σε ισχύ διάταξη του υπεύθυνου πειθαρχικών διαδικασιών περί μη κινήσεως πειθαρχικής διαδικασίας ή περί περάτωσης μιας τέτοιας διαδικασίας Την άποψη αυτή συμμερίζεται πλήρως το αιτούν δικαστήριο.

113. Εντούτοις, το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει και μια εκ διαμέτρου αντίθετη άποψη που προκρίθηκε με τη διάταξη του Izba Dyscyplinarna Sądu Najwyższego (πειθαρχικού τμήματος του Ανωτάτου Δικαστηρίου) υπό επταμελή σύνθεση, της 27ης Νοεμβρίου 2019[58]. Κατά την άποψη αυτή, το άρθρο 521 του κώδικα ποινικής δικονομίας έχει εφαρμογή στο πλαίσιο πειθαρχικών διαδικασιών δικηγορικών συλλόγων, οπότε ο εθνικός Γενικός Εισαγγελέας μπορεί να ασκήσει αναίρεση κατά αποφάσεως του πειθαρχικού συμβουλίου του δικηγορικού συλλόγου που διατηρεί σε ισχύ διάταξη του υπεύθυνου πειθαρχικών διαδικασιών περατώνουσα πειθαρχική διαδικασία.

114. Η εν λόγω διάταξη εκδόθηκε προφανώς σε διαφορετική υπόθεση, η οποία όμως αφορούσε τον ίδιο δικηγόρο, τον R.G., και στην οποία ο υπεύθυνος πειθαρχικών διαδικασιών είχε επίσης περατώσει την πειθαρχική διαδικασία, ενώ ο Υπουργός Δικαιοσύνης/εθνικός Γενικός Εισαγγελέας προσέφυγε επίσης κατά της σχετικής διάταξής του. Στην υπόθεση εκείνη, το πειθαρχικό συμβούλιο επικύρωσε την επίμαχη διάταξη, πλην όμως η απόφασή του προσβλήθηκε από τον Υπουργό Δικαιοσύνης και τον εθνικό Γενικό Εισαγγελέα στο πλαίσιο αίτησης αναίρεσης.

115. Χωρίς να ισχυρίζομαι ότι αντιλαμβάνομαι πλήρως όλες τις εθνικές δικονομικές λεπτομέρειες, κατανοώ ότι ουσιαστικά, κατόπιν απόκλισης από την προγενέστερη νομολογία, το Izba Dyscyplinarna Sądu Najwyższego (πειθαρχικό τμήμα του Ανώτατου Δικαστηρίου) αναγνώρισε, κατ' ουσίαν, στον Υπουργό Δικαιοσύνης/εθνικό Γενικό Εισαγγελέα και, εμμέσως, στο ίδιο το πειθαρχικό τμήμα, την αρμοδιότητα να αποφαίνεται επί αιτήσεων αναιρέσεως κατά των διατάξεων του υπεύθυνου πειθαρχικών διαδικασιών περί περάτωσης της πειθαρχικής διαδικασίας.

116. Τρίτον, από τον συνδυασμό των ανωτέρω δύο στοιχείων προκύπτει ότι μια φαινομενικά απλή δικονομική τροποποίηση στο εθνικό δίκαιο αποκτά μια εντελώς νέα διάσταση. Προσφεύγοντας συστηματικά ή κατ' επανάληψη κατά των διατάξεων περί μη κινήσεως πειθαρχικής διαδικασίας, ο Υπουργός Δικαιοσύνης/εθνικός Γενικός Εισαγγελέας (ή ο εθνικός Γενικός Εισαγγελέας ενεργών υπό τις εντολές του υπουργού) θα μπορούσε, εν τοις πράγμασι, να ασκεί πίεση για την κίνηση πειθαρχικών διαδικασιών ή για τη συνέχιση (ενδεχομένως επ' αόριστον) τέτοιων διαδικασιών εις βάρος συγκεκριμένων μελών του δικηγορικού συλλόγου. Σε τελική ανάλυση, οι προσφυγές αυτές θα ασκούνται ενώπιον οργάνου το οποίο έχει ήδη κριθεί ότι στερείται ανεξαρτησίας, ακριβώς επειδή η εκτελεστική εξουσία, και ειδικότερα ο Υπουργός Δικαιοσύνης, ασκεί αδικαιολόγητη επιρροή στη σύνθεσή του[59].

2. Επί του παραδεκτού

117. Ο εθνικός Γενικός Εισαγγελέας, η Πολωνική Κυβέρνηση και η Επιτροπή φρονούν ότι το δεύτερο και το τρίτο προδικαστικό ερώτημα είναι απαράδεκτα. Ειδικότερα, κατά την Πολωνική Κυβέρνηση, τα ερωτήματα αυτά έχουν υποθετικό χαρακτήρα διότι έχουν υποβληθεί πρόωρα. Τυχόν αναίρεση κατά της επικείμενης απόφασης του πειθαρχικού συμβουλίου θα πρέπει να ασκηθεί ενώπιον του Sąd Najwyższy (Ανωτάτου Δικαστηρίου), το οποίο θα αναθέσει στη συνέχεια την υπόθεση στο αρμόδιο για την εκδίκασή της τμήμα και θα διαβιβάσει αρμοδίως τη

[58] Υπόθεση αριθ. II DSI 67/18.

[59] Απόφαση της 19ης Νοεμβρίου 2019, A. K. κ.λπ. (Ανεξαρτησία του πειθαρχικού τμήματος του Ανωτάτου Δικαστηρίου) (C-585/18, C-624/18 και C-625/18, EU:C:2019:982).

δικογραφία. Από την πλευρά της, η Επιτροπή εκτιμά ότι το Δικαστήριο δεν πρέπει να απαντήσει σε αμιγώς υποθετικά ερωτήματα που αφορούν μελλοντικά δικονομικά ζητήματα τα οποία θα εξεταστούν μετά την έκδοση της απόφασης του αιτούντος δικαστηρίου.

118. Όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη φρονούν ότι το τέταρτο προδικαστικό ερώτημα είναι επίσης απαράδεκτο. Ειδικότερα, κατά την Πολωνική Κυβέρνηση, το δικαίωμα πραγματικής προσφυγής που προβλέπεται στο άρθρο 47 του Χάρτη δεν πρέπει να ερμηνεύεται ως ακύρωση ή κατάργηση των ενδίκων βοηθημάτων και μέσων που ασκούνται ενώπιον των δικαστηρίων, με προβαλλόμενο σκοπό να διασφαλίζεται η ακρόαση των διαδίκων από ανεξάρτητο δικαστήριο. Το αιτούν όργανο θα βρισκόταν στη θέση να προστατεύει τα συμφέροντα ενός διαδίκου εις βάρος άλλου, παραβιάζοντας κατ' αυτόν τον τρόπο την ίδια την ουσία του άρθρου 47 του Χάρτη.

119. Οφείλω να παραδεχθώ ότι από τη διατύπωση των προδικαστικών ερωτημάτων του αιτούντος δικαστηρίου εγείρονται κάποια ζητήματα όσον αφορά το παραδεκτό του δευτέρου, του τρίτου και του τετάρτου προδικαστικού ερωτήματος.

120. Αφενός, η απάντηση στα ερωτήματα αυτά μπορεί πράγματι να φαίνεται περιττή για την επίλυση της διαφοράς που εκκρεμεί ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου. Με τα εν λόγω ερωτήματα, το αιτούν δικαστήριο φαίνεται να εξετάζει το επόμενο και ενδεχομένως τελευταίο στάδιο της εθνικής ένδικης διαδικασίας. Τούτο, ωστόσο, εξαρτάται από το αν η απόφαση που θα εκδώσει στην υπό κρίση υπόθεση θα αποτελέσει στη συνέχεια αντικείμενο αίτησης αναίρεσης ενώπιον του Izba Dyscyplinarna Sądu Najwyższego (πειθαρχικού τμήματος του Ανωτάτου Δικαστηρίου).

121. Στο πλαίσιο αυτό, το δεύτερο, το τρίτο και το τέταρτο προδικαστικό ερώτημα φαίνεται να έχουν υποβληθεί πρόωρα. Το γεγονός ότι αυτό το δικαστήριο οφείλει να εξετάσει για τρίτη φορά, στο πλαίσιο της ίδιας διαδικασίας, απόφαση του υπεύθυνου πειθαρχικών διαδικασιών αφορώσα τον R.G. δεν μεταβάλλει το προηγούμενο συμπέρασμα. Εν προκειμένω, το αιτούν δικαστήριο δεν βρίσκεται αντιμέτωπο με το πρόβλημα της απροθυμίας του υπευθύνου πειθαρχικών διαδικασιών να συμμορφωθεί προς τη δικαστική απόφαση κατόπιν αναπομπής της υπόθεσης σε αυτόν. Το αιτούν δικαστήριο εξετάζει, κατ' ουσίαν, το (μελλοντικό) ενδεχόμενο η υπόθεση να αχθεί εντέλει ενώπιον *τρίτου οργάνου* έχοντος τη μορφή του Sąd Najwyższy (Ανωτάτου Δικαστηρίου) [και ειδικότερα του Izba Dyscyplinarna Sądu Najwyższego (πειθαρχικού τμήματος του Ανωτάτου Δικαστηρίου)], σε περίπτωση που το αιτούν δικαστήριο αποφασίσει αυτή τη φορά να επικυρώσει την επίμαχη διάταξη του υπεύθυνου πειθαρχικών διαδικασιών.

122. Προκύπτει, επομένως, ότι το αιτούν δικαστήριο βρίσκεται σε ένα είδος ατέρμονου βρόχου. Το δεύτερο, το τρίτο και το τέταρτο ερώτημα αφορούν, κατ' ουσίαν, ένα διαφορετικό είδος βρόχου, ο οποίος δεν έχει ακόμη πραγματωθεί[60].

123. Αφετέρου, το αιτούν δικαστήριο έχει εντούτοις δημιουργήσει ορισμένους σχετικούς δεσμούς μεταξύ του δευτέρου, του τρίτου και του τετάρτου προδικαστικού ερωτήματος *και* της εκκρεμούσης ενώπιόν του υπόθεσης.

[60] Βλ., επί παραδείγματι, την εντελώς διαφορετική υπόθεση Torubarov, στην οποία, κατόπιν διαδοχικών ανταλλαγών μεταξύ των ίδιων οργάνων, η διαφορά ενώπιον του εθνικού δικαστηρίου βρέθηκε σε αδιέξοδο λόγω της προφανούς απροθυμίας της διοικητικής αρχής να εφαρμόσει την προγενέστερη δικαστική απόφαση. Εντούτοις, στην τελευταία αυτή υπόθεση, το ερώτημα του αιτούντος δικαστηρίου αφορά συγκεκριμένα το αδιέξοδο που είχε ήδη επέλθει, βλ. απόφαση της 29ης Ιουλίου 2019, Torubarov (C-556/17, EU:C:2019:626, σκέψεις 23 έως 32).

124. Όσον αφορά το δεύτερο και το τρίτο προδικαστικό ερώτημα, το αιτούν δικαστήριο εκτιμά ότι η απάντηση του Δικαστηρίου είναι αναγκαία προκειμένου να έχει τη δυνατότητα να διαπιστώσει ποιο όργανο θα είναι αρμόδιο να επιληφθεί ενδεχόμενης αναίρεσης κατά των αποφάσεών του (ή έφεσης κατά απόφασης η οποία δεν επιτρέπει την άσκηση αναίρεσης), λόγω του *περιεχομένου της ενημέρωσης* που πρέπει να παρέχεται από το αιτούν δικαστήριο μετά την επίδοση της απόφασής του στους διαδίκους. Πράγματι, σύμφωνα με το εθνικό δίκαιο, το αιτούν δικαστήριο έχει την υποχρέωση, με την τελική του απόφαση, να ενημερώσει τους διαδίκους για την προθεσμία και τον τρόπο άσκησης ενδίκου μέσου ή για το ότι δεν μπορεί να ασκηθεί ένδικο μέσο. Συναφώς, το αιτούν δικαστήριο εξετάζει το ενδεχόμενο να λάβει υπόψη την απόφαση του Sąd Najwyższy (Ανωτάτου Δικαστηρίου) της 5ης Δεκεμβρίου 2019 και, ως εκ τούτου, να ενημερώσει τους διαδίκους ότι τα ένδικα μέσα ασκούνται ενώπιον του Izba Karna Sądu Najwyższego (ποινικού τμήματος του Ανωτάτου Δικαστηρίου) και όχι ενώπιον του Izba Dyscyplinarna Sądu Najwyższego (πειθαρχικού τμήματος του Ανωτάτου Δικαστηρίου).

125. Όσον αφορά το τέταρτο προδικαστικό ερώτημα, το αιτούν δικαστήριο διερωτάται αν θα μπορούσε *το ίδιο*, λόγω του αποτελέσματος του άρθρου 47 του Χάρτη, να μην εξετάσει την εκκρεμούσα ενώπιόν του προσφυγή, προκειμένου να εμποδίσει ενδεχόμενη μεταγενέστερη άσκηση αναίρεσης ενώπιον του Izba Dyscyplinarna Sądu Najwyższego (πειθαρχικού τμήματος του Ανώτατου Δικαστηρίου), αποκλείοντας με τον τρόπο αυτό οποιαδήποτε ενδεχόμενη παρέμβαση του τελευταίου.

126. Συνεπώς, οι απαντήσεις του Δικαστηρίου στο δεύτερο, το τρίτο και το τέταρτο προδικαστικό ερώτημα ενδέχεται ομολογουμένως να έχουν *κάποια* επίπτωση στην επίλυση της διαφοράς που εκκρεμεί ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου. Εντούτοις, αναγνωρίζω ότι αρκετά στοιχεία παραμένουν ασαφή. Για παράδειγμα, δεν είναι άμεσα σαφές πώς θα μπορούσε το αιτούν δικαστήριο να εμποδίσει, από πρακτικής απόψεως, την άσκηση αναιρέσεων ενώπιον του Izba Dyscyplinarna Sądu Najwyższego (πειθαρχικού τμήματος του Ανώτατου Δικαστηρίου)· ή, λαμβανομένων υπόψη των παρατηρήσεων της Πολωνικής Κυβέρνησης σχετικά με την ανάθεση των υποθέσεων στο Sąd Najwyższy (Ανώτατο Δικαστήριο), πώς το αιτούν δικαστήριο θα κατηύθυνε την εκδίκαση μιας υπόθεσης ενώπιον του Izba Karna Sądu Najwyższego (ποινικού τμήματος του Ανώτατου Δικαστηρίου).

127. Τέλος, δεν μπορεί να αγνοηθεί το γεγονός ότι το δεύτερο, το τρίτο και το τέταρτο ερώτημα αφορούν, υπό ορισμένη οπτική γωνία, την ερμηνεία των πρακτικών συνεπειών απόφασης που έχει ήδη εκδώσει το Δικαστήριο στην υπόθεση A. K. κ.λπ. Πράγματι, στην απόφαση εκείνη, το Δικαστήριο έκρινε ότι βάσει του δικαίου της Ένωσης δεν επιτρέπεται «διαφορές σχετικές με την εφαρμογή του δικαίου της Ένωσης να εμπίπτουν στην αποκλειστική αρμοδιότητα οργάνου που δεν αποτελεί ανεξάρτητο και αμερόληπτο δικαστήριο» [61]. Εφόσον, όπως διαπιστώθηκε ανωτέρω, η υπό κρίση υπόθεση εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης δυνάμει της οδηγίας περί των υπηρεσιών, το αιτούν δικαστήριο διερωτάται, κατ' ουσίαν: πώς ακριβώς θα πρέπει να ενεργήσω; Πώς μπορώ, ειδικά και συγκεκριμένα, να διασφαλίσω την τήρηση του δικαίου της Ένωσης και παράλληλα να συμμορφωθώ με προγενέστερη απόφαση του Δικαστηρίου;

128. Συνεπώς, το δεύτερο, το τρίτο και το τέταρτο προδικαστικό ερώτημα είναι παραδεκτά *στον βαθμό ειδικότερα* που το περιεχόμενο των ερωτημάτων αυτών αφορά πράγματι ζητήματα τα οποία εκκρεμούν και είναι κρίσιμα για την απόφαση που θα εκδοθεί από το αιτούν δικαστήριο. Εντούτοις, λόγω των ακόλουθων χαρακτηριστικών της διαδικασίας εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως, θα πρέπει τα εν λόγω ερωτήματα να αναδιατυπωθούν.

[61] Απόφαση της 19ης Νοεμβρίου 2019, A. K. κ.λπ. (Ανεξαρτησία του πειθαρχικού τμήματος του Ανωτάτου Δικαστηρίου) (C-585/18, C-624/18 και C-625/18, EU:C:2019:982, σκέψη 171).

129. Πρώτον, η διαδικασία του άρθρου 267 ΣΛΕΕ αποτελεί μέσο συνεργασίας μεταξύ του Δικαστηρίου και των εθνικών δικαστηρίων, με την οποία το Δικαστήριο παρέχει στα εθνικά δικαστήρια τα στοιχεία ερμηνείας του δικαίου της Ένωσης που τους είναι αναγκαία για την επίλυση της διαφοράς επί της οποίας καλούνται να αποφανθούν. Η διαδικασία προδικαστικής αποφάσεως δεν επιτρέπει τη διατύπωση συμβουλευτικής γνώμης επί γενικών ή υποθετικών ζητημάτων. Αντιθέτως, τα υποβληθέντα ερωτήματα πρέπει να είναι *αναγκαία* για την αποτελεσματική επίλυση μιας ένδικης διαφοράς, την οποία το εθνικό δικαστήριο *θα πρέπει να λαμβάνει υπόψη του* στην υπόθεση της κύριας δίκης[62].

130. Κατά λογική ακολουθία, το περιεχόμενο των απαντήσεων που μπορεί να δώσει το Δικαστήριο περιορίζεται σε αυτό που θα μπορούσε ενδεχομένως να εφαρμόσει το αιτούν δικαστήριο σε υπόθεση που εκκρεμεί ενώπιόν του. Δεν μπορεί να επεκταθεί σε αυτό που θα έπρεπε να ακολουθήσουν στο μέλλον άλλα δικαστήρια ή θεσμικά όργανα. Τούτο αποκλείει την παροχή κατευθυντήριων οδηγιών σχετικά με *μελλοντικές* πιθανές πράξεις ή ενέργειες *άλλων δικαστηρίων*.

131. Δεύτερον, η καθοδήγηση που μπορεί να παράσχει το Δικαστήριο με προδικαστική απόφαση περιορίζεται αυστηρώς στα ζητήματα *ερμηνείας* του δικαίου της Ένωσης και όχι του εθνικού δικαίου. Δεν εναπόκειται στο Δικαστήριο να ερμηνεύσει το εθνικό δίκαιο και, κατά μείζονα λόγο, να επιλέξει μεταξύ των διαφόρων ερμηνευτικών τάσεων που ανακύπτουν σε εθνικό επίπεδο όσον αφορά το εθνικό δίκαιο. Ειδικότερα, δεν εναπόκειται στο Δικαστήριο να κρίνει ποια από τις αντίθετες ερμηνείες των εθνικών δικονομικών κανόνων είναι ορθή και ποιον κανόνα ή κατεύθυνση βάσει του εθνικού δικαίου πρέπει να ακολουθήσει το αιτούν δικαστήριο προκειμένου να διασφαλίσει την τήρηση του δικαίου της Ένωσης.

132. Υπό το πρίσμα αυτό, είμαι της γνώμης ότι το δεύτερο, το τρίτο και το τέταρτο προδικαστικό ερώτημα είναι παραδεκτά. Τούτου λεχθέντος, τα ερωτήματα αυτά πρέπει να εξεταστούν σε πιο αφηρημένο επίπεδο και μόνον από απόψεως του δικαίου της Ένωσης, όπως θα επιχειρήσω να πράξω ευθύς αμέσως.

3. Επί των εξουσιών των εθνικών δικαστηρίων να διασφαλίζουν την τήρηση του δικαίου της Ένωσης

133. Με το δεύτερο, το τρίτο και το τέταρτο προδικαστικό ερώτημα, το αιτούν δικαστήριο ερωτά κατ' ουσίαν αν το δίκαιο της Ένωσης του παρέχει την εξουσία να μη λάβει υπόψη, προκειμένου να διασφαλίσει την τήρηση του δικαίου της Ένωσης: i) εθνικές διατάξεις περί απονομής αρμοδιότητας (δεύτερο ερώτημα)· ii) (κατά κανόνα δεσμευτική) νομική ερμηνεία του εθνικού δικαίου δοθείσα από ανώτερο δικαστήριο (τρίτο ερώτημα)· iii) προσφυγή ή επιχειρήματα που άσκησε ή προέβαλε διάδικος ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου (τέταρτο ερώτημα).

134. Όσον αφορά το πρώτο και το δεύτερο ζήτημα, υπάρχει ήδη πλούσια νομολογία του Δικαστηρίου. Πρώτον, κατά το Δικαστήριο, δυνάμει της αρχής της υπεροχής, ο εθνικός δικαστής έχει την υποχρέωση να εφαρμόζει στο ακέραιο το δίκαιο της Ένωσης και να προστατεύει τα δικαιώματα τα οποία αυτό απονέμει στους ιδιώτες. Συνεπώς, υποχρεούται να αφήνει ανεφάρμοστη κάθε ενδεχομένως αντίθετη διάταξη του εθνικού δικαίου, είτε προγενέστερη είτε μεταγενέστερη του κανόνα του δικαίου της Ένωσης. Εν ολίγοις, δεν είναι συμβατή με τις επιταγές

[62] Βλ., απόφαση της 26ης Μαρτίου 2020, Miasto Łowicz και Prokurator Generalny (C-558/18 και C-563/18, EU:C:2020:234, σκέψεις 44 και 46 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία) ή διάταξη της 2ας Ιουλίου 2020, S.A.D. Maler und Anstreicher (C-256/19, EU:C:2020:523, σκέψεις 42 και 44).

που είναι συμφυείς με την ίδια τη φύση του δικαίου της Ένωσης κάθε διάταξη εθνικής έννομης τάξης ή κάθε πρακτική, νομοθετική, διοικητική ή δικαστική, που θα είχε ως αποτέλεσμα την αποδυνάμωση της αποτελεσματικότητας του δικαίου της Ένωσης, αφαιρώντας από τον αρμόδιο για την εφαρμογή αυτού του δικαίου δικαστή την εξουσία να πράξει, και μάλιστα κατά τον χρόνο της εφαρμογής του, ό,τι είναι αναγκαίο για να εξοβελίσει τις εθνικές νομοθετικές διατάξεις που εμποδίζουν ενδεχομένως την πλήρη ανάπτυξη των αποτελεσμάτων των κανόνων του δικαίου της Ένωσης[63]. Προς διασφάλιση της συμμόρφωσης αυτής, το αιτούν δικαστήριο μπορεί είτε να ερμηνεύει τους εθνικούς κανόνες σύμφωνα με το δίκαιο της Ένωσης είτε, κατά περίπτωση, να μην εφαρμόζει τις εθνικές διατάξεις οι οποίες το παρεμποδίζουν να διασφαλίσει τη συμμόρφωση αυτή[64].

135. Δεύτερον, όσον αφορά τις νομικές απόψεις ή αποφάσεις ανώτερων δικαστηρίων, αποτελεί πράγματι πάγια νομολογία ότι τα εθνικά δικαστήρια είναι υποχρεωμένα, κατά περίπτωση, να μην εφαρμόζουν τις εκτιμήσεις ανώτερου δικαστηρίου, εφόσον κρίνουν ότι οι εκτιμήσεις αυτές δεν είναι σύμφωνες με το δίκαιο της Ένωσης[65]. Κατά κάποιον τρόπο, η συλλογιστική και οι συνέπειες υπό αμφότερες τις εκδοχές είναι ταυτόσημες: αν το αιτούν δικαστήριο, και ειδικότερα οποιοδήποτε δικαστήριο[66], παρεμποδίζεται να διασφαλίσει την πλήρη τήρηση του δικαίου της Ένωσης, οι αιτίες ενδεχόμενης έλλειψης συμβατότητας, ανεξαρτήτως αν είναι νομοθετικής ή νομολογιακής φύσεως, μπορούν να μη ληφθούν υπόψη, υπό την προϋπόθεση ότι η απόκλιση από τις εν λόγω πηγές είναι δεόντως τεκμηριωμένη και αιτιολογημένη[67].

136. Και οι δύο αυτές τάσεις της νομολογίας αναπτύχθηκαν στο πλαίσιο επιμέρους υποθέσεων περί ελλείψεως συμβατότητας, χωρίς οι υποθέσεις αυτές να έχουν κατ' ανάγκην ευρύτερες διαρθρωτικές συνέπειες. Εντούτοις, δεν υπάρχει αμφιβολία ότι ακολουθείται η ίδια προσέγγιση, πολλώ δε μάλλον όταν πρόκειται για ζητήματα διαρθρωτικής φύσεως, όπως αυτά που αφορούν νομοθεσία απονέμουσα αρμοδιότητα σε όργανα τα οποία δεν διαθέτουν καμία δομική ανεξαρτησία. Η πλέον πρόσφατη νομολογία του Δικαστηρίου επιβεβαιώνει αυτή την απόλυτα λογική επέκταση.

137. Πρώτον, στην απόφαση A. K. κ.λπ., το Δικαστήριο έκρινε ότι το άρθρο 47 του Χάρτη δεν επιτρέπει διαφορές σχετικές με την εφαρμογή του δικαίου της Ένωσης να εμπίπτουν στην αποκλειστική αρμοδιότητα οργάνου το οποίο δεν αποτελεί ανεξάρτητο και αμερόληπτο δικαστήριο [εν προκειμένω το Izba Dyscyplinarna Sądu Najwyższego (πειθαρχικό τμήμα του Ανώτατου Δικαστηρίου), υπό την επιφύλαξη της διακρίβωσης του στοιχείου αυτού από το εθνικό δικαστήριο]. Συνεπώς, η αρχή της υπεροχής του δικαίου της Ένωσης επιβάλλει στα εθνικά δικαστήρια να μην εφαρμόσουν διάταξη του εθνικού δικαίου βάσει της οποίας αποκλειστικώς αρμόδιο να επιληφθεί των διαφορών είναι το εν λόγω όργανο, ώστε οι διαφορές αυτές να

63 Βλ., επί παραδείγματι, αποφάσεις της 9ης Μαρτίου 1978, Simmenthal (106/77, EU:C:1978:49, σκέψεις 21 και 22), της 19ης Ιουνίου 1990, Factortame κ.λπ. (C-213/89, EU:C:1990:257, σκέψη 20), και της 22ας Ιουνίου 2010, Melki και Abdeli (C-188/10 και C-189/10, EU:C:2010:363, σκέψη 44).

64 Βλ., με περαιτέρω παραπομπές, απόφαση της 24ης Ιουνίου 2019, Popławski (C-573/17, EU:C:2019:530, σκέψεις 50 επ.).

65 Βλ., επί παραδείγματι, αποφάσεις της 5ης Οκτωβρίου 2010, Elchinov (C-173/09, EU:C:2010:581, σκέψη 30), και της 15ης Ιανουαρίου 2013, Križan κ.λπ. (C-416/10, EU:C:2013:8, σκέψη 69).

66 Το Δικαστήριο έχει κατ' επανάληψη υπενθυμίσει ότι ένα εθνικό δικαστήριο μπορεί βεβαίως να διαπιστώσει έλλειψη συμβατότητας της εθνικής νομοθεσίας με το δίκαιο της Ένωσης και να συναγάγει τα πρόσφορα συμπεράσματα από την εν λόγω διαπίστωση, χωρίς να απαιτείται η υποβολή αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως δυνάμει του άρθρου 267 της ΣΛΕΕ – βλέπε αποφάσεις της 19ης Ιανουαρίου 2010, Kücükdeveci (C-555/07, EU:C:2010:21, σκέψεις 53 έως 55), της 5ης Οκτωβρίου 2010, Elchinov (C-173/09, EU:C:2010:581, σκέψη 28), και διάταξη της 3ης Σεπτεμβρίου 2020, Vikingo Fővállalkozó (C-610/19, EU:C:2020:673, σκέψη 75).

67 Βλ. επ' αυτού, ειδικότερα, προτάσεις μου στην υπόθεση Ministerul Public – Parchetul de pe lângă Înalta Curte de Casație și Justiție – Direcția Națională Anticorupție κ.λπ. (C-357/19 και C-547/19, EU:C:2021:170, σημεία 235 έως 243).

μπορούν να εξετασθούν από δικαιοδοτικό όργανο το οποίο πληροί τις απαιτήσεις περί ανεξαρτησίας και αμεροληψίας και το οποίο θα ήταν αρμόδιο στον οικείο τομέα εάν η αρμοδιότητά του δεν αποκλειόταν βάσει της εν λόγω διατάξεως [68].

138. Δεύτερον, όλως προσφάτως, στην υπόθεση A. B. κ.λπ. [69], το Δικαστήριο κλήθηκε να αποφανθεί επί του ζητήματος αν ήταν σύμφωνες με τις διατάξεις του δικαίου της Ένωσης τροποποιήσεις του εθνικού δικαίου βάσει των οποίων το αιτούν δικαστήριο κατέστη αναρμόδιο. Το Δικαστήριο έκρινε ότι, σε περίπτωση αποδεδειγμένης παραβάσεως του άρθρου 19, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, ΣΕΕ, η αρχή της υπεροχής του δικαίου της Ένωσης έχει την έννοια ότι επιβάλλει στο αιτούν δικαστήριο να μην εφαρμόσει τις επίμαχες τροποποιήσεις, ανεξαρτήτως αν είναι νομοθετικής ή συνταγματικής φύσεως, και να συνεχίσει να ασκεί την αρμοδιότητα που είχε να εκδικάζει τις διαφορές των οποίων είχε επιληφθεί πριν θεσπισθούν οι συγκεκριμένες τροποποιήσεις [70].

139. Συνεπώς, από την προμνημονευθείσα νομολογία του Δικαστηρίου, όπως επιβεβαιώθηκε με τις πλέον πρόσφατες αποφάσεις που αφορούν συγκεκριμένα το Izba Dyscyplinarna Sądu Najwyższego (πειθαρχικό τμήμα του Ανώτατου Δικαστηρίου), προκύπτει ότι το αιτούν δικαστήριο οφείλει, δυνάμει της υπεροχής του δικαίου της Ένωσης, να μην εφαρμόσει διατάξεις του εθνικού δικαίου, συμπεριλαμβανομένης της νομολογίας του Izba Dyscyplinarna Sądu Najwyższego (πειθαρχικού τμήματος του Ανώτατου Δικαστηρίου), αλλά, αντιθέτως, να εφαρμόσει τις προϊσχύσασες εθνικές διατάξεις περί αρμοδιότητας. Μολονότι σε αμφότερες τις προμνημονευθείσες υποθέσεις A. K. κ.λπ. και A.B κ.λπ., το αιτούν δικαστήριο δεν ήταν κατώτερο δικαστήριο [71], δεν θεωρώ ότι η διαφορά αυτή είναι κρίσιμη. Η απόφαση A. K. κ.λπ. είναι εξίσου σημαντική για το αιτούν δικαστήριο στην υπό κρίση υπόθεση.

140. Εν συνόψει, το δίκαιο της Ένωσης παρέχει με σαφήνεια στον εθνικό δικαστή τη δυνατότητα, υπό τις προϋποθέσεις που υπομνήσθηκαν ανωτέρω, να μη λάβει υπόψη και να μην εφαρμόσει εθνική νομοθεσία ή απόφαση ανώτερου δικαστηρίου, εφόσον αυτό είναι το μόνο μέσο για να διασφαλίσει την τήρηση του δικαίου της Ένωσης.

141. Εκείνο όμως που είναι πράγματι καινοφανές είναι το τρίτο ζήτημα που εγείρει το τέταρτο προδικαστικό ερώτημα, με το οποίο το αιτούν δικαστήριο φαίνεται να διερωτάται αν θα μπορούσε απλώς να μην εξετάσει την προσφυγή που εκκρεμεί ενώπιόν του. Αντιλαμβάνομαι ότι το κίνητρο στο οποίο στηρίζεται η άποψη αυτή είναι η δημιουργία συγκεκριμένου κενού δικαίου. Πράγματι, ελλείψει τέτοιας αποφάσεως, οποιοδήποτε ένδικο μέσο καθίσταται άνευ αντικειμένου. Συνεπώς, καμία διαφορά δεν μπορεί ενδεχομένως να αχθεί ενώπιον ενός δικαστηρίου το οποίο *δεν* είναι ανεξάρτητο.

142. Μολονότι αυτή η ιδέα είναι δελεαστική και εξαιρετικά απλή, δεν μπορώ παρά να προτείνω, όπως κατ' ουσίαν και η Πολωνική Κυβέρνηση, να δοθεί αρνητική απάντηση. Το άρθρο 47 του Χάρτη (και, συναφώς, το άρθρο 19, παράγραφος 1, ΣΕΕ) κατοχυρώνει το δικαίωμα αποτελεσματικής δικαστικής προσφυγής. Ακόμη και αν το «επόμενο επίπεδο» εντός της

[68] Απόφαση της 19ης Νοεμβρίου 2019, A. K. κ.λπ. (Ανεξαρτησία του πειθαρχικού τμήματος του Ανωτάτου Δικαστηρίου) (C-585/18, C-624/18 και C-625/18, EU:C:2019:982, σκέψη 171).

[69] Απόφαση της 2ας Μαρτίου 2021, A.B. κ.λπ. (Διορισμός δικαστών στο Ανώτατο Δικαστήριο – Προσφυγές) (C-824/18, EU:C:2021:153).

[70] Όπ.π. (σκέψεις 142 έως 150).

[71] Αλλά το Naczelny Sąd Administracyjny (Ανώτατο Διοικητικό Δικαστήριο, Πολωνία) και το Sąd Najwyższy (Izba Pracy i Ubezpieczeń Społecznych) [Ανώτατο Δικαστήριο (τμήμα εργατικών διαφορών και διαφορών κοινωνικής ασφαλίσεως), Πολωνία] αντίστοιχα.

δικαστικής ιεραρχίας δεν ανταποκρίνεται πλέον σε αυτό το πρότυπο, η εν λόγω διάταξη δεν μπορεί να ερμηνεύεται υπό την έννοια ότι επηρεάζει, εξ αντανακλάσεως, το κατώτερο δικαστήριο, εμποδίζοντάς το να λάβει οποιαδήποτε απόφαση.

143. Κατά την άποψή μου, ο λόγος προς τούτο είναι μάλλον απλός, αλλά πολύ σοβαρός: η απαγόρευση της αρνησιδικίας. Από τη θέσπιση του άρθρου 4 του γαλλικού αστικού κώδικα, «δικαστής ο οποίος αρνείται να εκδώσει απόφαση, με το πρόσχημα ότι ο νόμος σιωπά, είναι ασαφής ή ελλιπής, μπορεί να διωχθεί λόγω αρνησιδικίας» [72].

144. Μολονότι η απαγόρευση αυτή θεσπίστηκε αρχικά στο πλαίσιο του αστικού δικαίου και, εξ όσων γνωρίζω, ουδέποτε αναγνωρίστηκε ότι αποτελεί μέρος του δικαίου της Ένωσης, εντούτοις αποτελεί σε τέτοιο βαθμό θεμελιώδη πτυχή της σύγχρονης δικαστικής λειτουργίας ώστε ούτε καν η υπεροχή του δικαίου της Ένωσης δεν μπορεί να τη μεταρρυθμίσει. Δεν μπορεί να γίνει δεκτό ότι δικαστής απλώς παραμένει σκοπίμως ανενεργός, αρνούμενος να εκδώσει οποιαδήποτε απόφαση, μόνον επειδή ο νόμος είναι ατελής, αλλά και επειδή η απόφαση ενός ανώτερου δικαστηρίου φαίνεται να είναι πλημμελής. Αντιθέτως, το σύστημα παρέχει ήδη στον δικαστή τη δυνατότητα να διατυπώσει τη διαφωνία του, επιτρέποντάς του να αποφανθεί επί υποθέσεως και, ενδεχομένως, να μην εφαρμόσει την εθνική νομοθεσία ή τις υποδείξεις ανώτερου δικαστηρίου, πάντοτε, βεβαίως, υπό την προϋπόθεση μιας δεόντως αιτιολογημένης απόφασης.

145. Κατά τη γνώμη μου, το Δικαστήριο δεν μπορεί να παρέχει (τουλάχιστον) κάποια περαιτέρω χρήσιμη καθοδήγηση στο αιτούν δικαστήριο, χωρίς να θεωρηθεί ότι κείται εκτός του πλαισίου της προδικαστικής διαδικασίας που εκτέθηκε ανωτέρω [73]. Υπενθυμίζεται ότι αποστολή του Δικαστηρίου είναι να ερμηνεύει το δίκαιο της Ένωσης και όχι το εθνικό δίκαιο. Εξάλλου, ακόμη και κατά την εξέταση του επί της ουσίας συμβατού συγκεκριμένων εθνικών κανόνων με το δίκαιο της Ένωσης, η σχετική εκτίμηση περιορίζεται κατά παράδοση σε αρνητικές δηλώσεις περί ελλείψεως συμβατότητας, χωρίς καμία θετική δήλωση όσον αφορά τον τρόπο με τον οποίο πρέπει να επιτευχθεί το συμβατό υπό συγκεκριμένους όρους. Η επιλογή αυτού του τρόπου εναπόκειται στην αποκλειστική εξουσία του αιτούντος δικαστηρίου ή άλλων αρμοδίων αρχών του οικείου κράτους μέλους.

146. Δέχομαι ότι μια τέτοια κατανομή αρμοδιοτήτων στο πλαίσιο της διαδικασίας εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως ενδέχεται να μην είναι ιδανική για την αντιμετώπιση παθολογικών, κατ' ουσίαν, καταστάσεων εντός κράτους μέλους, όπου φαίνεται να υποχωρούν οι συνήθεις κανόνες περί νομικής δέσμευσης και δίκαιης μεταχείρισης. Ωστόσο, στην πραγματικότητα, ο μηχανισμός της διαδικασίας εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως ενέχει εγγενείς περιορισμούς όσον αφορά τη δυνατότητα διευθέτησης θεσμικών αντιπαραθέσεων σε ένα τέτοιο ειδικό πλαίσιο, εντός του οποίου ένας ή περισσότεροι παράγοντες αρνούνται να ακολουθήσουν την καθοδήγηση του Δικαστηρίου. Στις περιπτώσεις αυτές, η παρέμβαση τρίτων και η εκ μέρους εξωτερικών παραγόντων εκτέλεση των αποφάσεων του Δικαστηρίου, όπως προβλέπεται στα άρθρα 258 έως 260 ΣΛΕΕ, εξακολουθούν να αποτελούν καταλληλότερη, αν όχι τη μόνη, λύση.

[72] Portalis, J.E.M., «Discours préliminaire sur le projet de Code Civil présenté le 1er pluviôse an IX» (σ. 12) σε Portalis, J.E.M., *Discours et rapports sur le Code civil*, Caen, Fontes & Paginae, 2010, σ. 70.

[73] Βλ. σημεία 128 έως 131 των παρουσών προτάσεων.

V. Πρόταση

147. Προτείνω στο Δικαστήριο να απαντήσει στα προδικαστικά ερωτήματα του Sąd Dyscyplinarny Izby Adwokackiej w Warszawie (πειθαρχικού συμβουλίου του δικηγορικού συλλόγου Βαρσοβίας, Πολωνία) ως ακολούθως:

– Στο πλαίσιο συστήματος χορήγησης άδειας το οποίο διέπει την άσκηση του επαγγέλματος του δικηγόρου, το κεφάλαιο III της οδηγίας 2006/123/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, σχετικά με τις υπηρεσίες στην εσωτερική αγορά, τυγχάνει εφαρμογής σε πειθαρχικές διαδικασίες οι οποίες κινούνται κατά δικηγόρων και των οποίων η έκβαση μπορεί να επηρεάσει τη δυνατότητα των εν λόγω δικηγόρων να συνεχίσουν να παρέχουν νομικές υπηρεσίες δυνάμει της οδηγίας αυτής. Συνεπώς, σε αυτές τις διαδικασίες, τυγχάνει επίσης εφαρμογής το άρθρο 47 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης και, ενδεχομένως, και το άρθρο 19, παράγραφος 1, ΣΕΕ.

– Λόγω της υπεροχής του δικαίου της Ένωσης:

  – Εθνικό δικαστήριο υποχρεούται να μην εφαρμόσει διατάξεις του εθνικού δικαίου βάσει των οποίων αποκλειστικώς αρμόδιο να επιληφθεί διαφορών είναι δικαστήριο το οποίο δεν είναι ανεξάρτητο και αμερόληπτο, ώστε οι διαφορές αυτές να μπορούν να εξετασθούν από δικαστήριο το οποίο πληροί τις απαιτήσεις περί ανεξαρτησίας και αμεροληψίας και το οποίο θα ήταν αρμόδιο εάν η αρμοδιότητά του δεν αποκλειόταν βάσει της εν λόγω διατάξεως.

  – Εθνικό δικαστήριο υποχρεούται, εν ανάγκη, να μην εφαρμόσει τις εκτιμήσεις ανώτερου δικαστηρίου, εφόσον κρίνει ότι οι εκτιμήσεις αυτές δεν είναι σύμφωνες με το δίκαιο της Ένωσης, περιλαμβανομένων των περιπτώσεων στις οποίες η έλλειψη συμβατότητας οφείλεται στην έλλειψη ανεξαρτησίας και αμεροληψίας του εν λόγω ανώτερου δικαστηρίου.